

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового контролю та аудиту**

НИКЕРУЙ Михайло Степанович

**ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»

освітній ступінь – магістр

Науковий керівник:

Д.е.н., професор В. М. Панасюк

Тернопіль-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи складання фінансової звітності підприємства	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1 Фінансова звітність підприємства: сутність, склад і структура	6
1.2 Фундаментальні основи розвитку складових сучасної фінансової звітності	18
1.3 Класифікація підприємств та її вплив на організацію складання та подання фінансової звітності	26
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. Методика проведення економічної експертизи вітчизняних підприємств	34
2.1 Сутність експертного дослідження вітчизняних підприємств	34
2.2 Етапи економічної експертизи інформації фінансової звітності	43
2.3 Методика експертного дослідження фінансової звітності	51
2.4 Порушення у фінансовій звітності: помилки і фальсифікація	58
Висновки до розділу 2	66
РОЗДІЛ 3. Аналітичне забезпечення експертного оцінювання фінансової звітності	68
3.1 Методика здійснення економічного аналізу фінансової звітності підприємства	68
3.2 Етапи проведення аналітичного експертного оцінювання фінансової звітності	78
3.3 Ознаки прояву перспектив банкрутства за показниками фінансової звітності в економічному аналізі	81
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
ДОДАТКИ	104

ВСТУП

Актуальність теми. Неточна інформація про фінансовий стан та результати діяльності господарюючого суб'єкта створює оманливе враження про підприємство у користувачів фінансової звітності та унеможливорює прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Крім того, більшість економічних правопорушень та злочинів вчиняються шляхом маніпулювання фінансовою звітністю. Такими правопорушеннями є: податкові злочини, ухилення від розрахунків з контрагентами, незаконне отримання кредиту, фіктивне та навмисне банкрутство підприємств, обман потенційних партнерів чи інвесторів, тощо. Тому фінансова звітність є одним з основних об'єктів дослідження експерта-економіста.

Експертна практика показує, що більшість справ, які надходять на перевірку, пов'язані із зловживаннями шляхом внесення в офіційні документи завідомо неправдивих відомостей чи іншої підробки документів, що в свою чергу призводить до спотворення фінансової звітності. Фінансова звітність – це система узагальнених показників, що характеризують результати фінансово-господарської діяльності підприємства за певний звітний період. Дані фінансової звітності є основними джерелами інформації для аналізу фінансового стану підприємства, а форми фінансової звітності – об'єктами досліджень при проведенні економічної експертизи. Аналіз фінансового стану дозволяє виявити платоспроможність та прибутковість підприємства, наявність фінансових ресурсів, доцільність та ефективність їх розміщення та використання, ефективність економічних відносин, імовірність банкрутства, провести оцінку майна. Оцінка фінансового стану необхідна для ефективного управління підприємством і показує реальне фінансове становище, яке склалося на підприємстві під впливом різних факторів.

Економічна експертиза фінансової звітності є доволі новим напрямом дослідження вітчизняних вчених вчених. Вона стала об'єктом дослідження

таких вчених як Бутинця Ф. Ф., Жук В. М., Коверкова Ж. А., Будник Л. А., Саченко С. І., Черешнюк О. М. та ін.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є економічна експертиза фінансової звітності підприємства.

Для реалізації поставленої мети дослідження сформовані наступні завдання:

- визначити історичні передумови складових сучасної фінансової звітності;
- узагальнити організацію складання звітності в залежності від класифікації підприємств
- узагальнити методику економічної експертизи фінансової звітності досліджуваного підприємства;
- сформулювати відмінності помилки і фільсифікації фінансової звітності;
- узагальнити методику аналітичного забезпечення експертного оцінювання звітності;
- сформулювати ознаки прояву банкрутства досліджуваного підприємства.

Об'єктом дослідження є інформаційне забезпечення, організація і методика економічної експертизи фінансової звітності приватного підприємства «Енергетик»

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні, методичні та практичні засади економічної експертизи фінансової звітності підприємства.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали сукупність діалектичних методів, фундаментальні положення класичної політичної економії, економічних теорій, наукові концепції провідних вітчизняних та іноземних фахівців із питань її теорії і практики. Для реалізації поставлених у магістерській роботі завдань використано такі методи та прийоми: історичний і діалектичний, абстрактно-логічний, аналізу і синтезу, порівняння, графічний, коефіцієнтів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- встановлено, що більшість складових фінансової звітності мають

- походження з різних економічних теорій;
- визначено, що згідно чинного законодавства розмір підприємств впливає на склад та структуру звітності вітчизняних підприємств, а саме її збільшення пропорційне розмірам підприємства;
 - визначено, що метод економічної експертизи включає сім етапів;
 - деталізовано причини порушень фінансової звітності, які складаються з помилки (неумосного) та фальсифікації (цілеспрямованого) викривлення даних і сформовано причини їх виникнення;
 - сформовано алгоритм проведення комплексного аналізу фінансової звітності на основі зведеного інтегрального аналізу показників фінансової незалежності, рентабельності, майнового положення, ліквідності й ділової активності;
 - визначено основні показники та коефіцієнти за даними фінансової звітності досліджуваного підприємства, які характеризують імовірність банкрутства.

Практичне значення отриманих результатів. Результати проведеного наукового дослідження придатні для їх застосування з метою вдосконалення методики та практики економічної експертизи.

Апробація результатів дипломної роботи. За результатами магістерської роботи опубліковано одну статтю в збірниках наукових праць кафедри фінансового контролю та аудиту Західноукраїнського національного університету.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Фінансова звітність підприємства: сутність, склад і структура

У сучасній ринковій економіці дедалі більше користувачів, як внутрішніх, так і зовнішніх, потребують повної та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства. За цих обставин попит на фінансову інформацію значно зростає.

У цьому контексті зростає роль фінансової звітності підприємства як основного джерела інформації про майновий та фінансовий стан підприємства, а також про результати його виробничо-господарської діяльності за звітний період. Г. П. Голубнича, який зазначає, що фінансова звітність є основним елементом інформаційного управління підприємством, економічними та виробничими процесами на ньому [25, с. 32].

Поняття фінансової звітності підприємства розглядається у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Згідно цього документу фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [59].

Однак існує інше визначення фінансової звітності або як її ще називають фінансовою звітністю загального призначення. Отже, згідно з МСБО 1 фінансова звітність – це та звітність, яка призначена для задоволення потреб користувачів, які не можуть вимагати від суб'єкта господарювання звітування відповідно до своїх інформаційних потреб. З огляду на це, було б доцільнішим узгодити визначення даних у чинному законодавстві з визначенням відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, щоб уникнути непорозумінь у визначенні понять.

Основною метою підготовки фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та грошові потоки підприємства. Інформація, представлена у фінансовій звітності, базується виключно на даних бухгалтерського обліку і повинна бути ідентичною даним аналітичного та синтетичного обліку. Фінансова звітність вважається достовірною, якщо вона не містить будь-яких викривлень або помилок, які можуть додатково вплинути на прийняття рішень.

Сьогодні в Україні фінансова звітність компанії складається з:

- 1) Балансу (звіту про фінансовий стан);
- 2) Звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід);
- 3) Звіту про рух грошових коштів;
- 4) Звіту про власний капітал;
- 5) Приміток до фінансової звітності [59].

Водночас, суб'єкти малого підприємництва, неприбуткові організації, установи та організації, а також представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні застосовують скорочену згідно своїх показників фінансову звітність, яка складається з двох форм:

- 1) Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва;
- 2) Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва [77];

Відповідно до чинного законодавства публічні акціонерні товариства, банки, страхові компанії, кредитні спілки, підприємства, які здійснюють недержавне пенсійне страхування, та компанії, що надають інші фінансові послуги, зобов'язані готувати звіти за МСФЗ [79].

Завданням фінансової звітності є надання власникам інформації про результати діяльності, наявність та розмір прибутку, за рахунок якого власники отримують дивіденди і що є основним джерелом для розширення та модернізації діяльності, здійснення інвестицій для отримання вигод у майбутньому.

Детальна інформація про склад користувачів фінансової звітності та їх інформаційні потреби наведена в таблиці. 1.1.

Таблиця 1.1

Користувачі фінансової звітності та їх інформаційні потреби

№ з/п	Користувачі	Інформаційні потреби
1	Власники (засновники, учасники, інвестори)	фінансовий стан, ліквідність майна з метою своєчасного погашення зобов'язань, успішного функціонування суб'єкта в майбутньому; результативність діяльності, наявність прибутку для виплати дивідендів, а також для збільшення капіталу власників
2	Менеджери (працівники)	– для поточного управління діяльністю, підтримання стабільності роботи з метою збереження робочих місць; – оплату праці, соціальне забезпечення працівників
3	Банки	– з метою кредитування підприємства, одержання впевненості, що кредити будуть своєчасно повернені та сплачені відсотки
4	Партнери (постачальники, покупці)	– для підтримання партнерських стосунків, виконання умов договорів, своєчасності проведення розрахункових операцій
5	Держава	– для своєчасності нарахування і повноти сплати податків та обов'язкових платежів; – статистичного узагальнення інформації за галузевим, регіональним та загальнонаціональним напрямками; – захисту прав акціонерів, інших учасників фондового ринку; – забезпечення дозвільної системи щодо окремих видів діяльності, дотримання санітарних, екологічних та інших норм і правил
6	Громадськість	– для зацікавлення потенційних інвесторів; – інформація соціального характеру про зайнятість, потребу в трудових ресурсах, охорону навколишнього середовища тощо

Слід також зазначити, що звітність компанії повинна відповідати певним вимогам. Як зазначає Л.Г. Ловінська, основними вимогами до звітності підприємств є обов'язковість подання, чіткість та загальна доступність державних нормативних актів, своєчасність підготовки та подання, простота, надійність, порівнянність показників звітності за різні періоди, актуальність, раціональність, єдність показників звітності, дієвість і економічність [19, с. 252].

Якісна різниця між квартальною та річною фінансовою звітністю полягає в тому, що перша в основному базується на поточному обліку, а річна фінансова звітність підтверджується результатами інвентаризації активів та пасивів, що забезпечує їх надійність [85, с. 85].

Складання та подання річної фінансової звітності має певні етапи, які зумовлені тривалістю звітного періоду та складністю роботи. Перш за все, потрібно перевірити повноту відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій, оформлених відповідними документами, та заповнити рахунки; уточнити розподіл витрат і доходів між сусідніми звітними періодами; перевіряти стан розрахунків з боржниками та кредиторами, зокрема розрахунки з податковими та фінансовими органами, за необхідності коригувати його; визначити суму валового доходу та валових витрат та списати відповідні суми на фінансові результати та закрити рахунки; відображають чистий прибуток (збитки) та їх розподіл чи погашення [85, с. 128].

Провівши дослідження наукових робіт та статей, було встановлено, що серед провідних послідовностей етапів складання та складання фінансової звітності цей процес найбільш повно висвітлюється М. І. Купером. На його думку, весь процес підготовки, підготовки та подання фінансової звітності включає 11 етапів, які взаємопов'язані [41, с. 71].

Кожен з етапів повинен проходити строго в певному порядку. Це пов'язано з тим, що на кожному етапі складання звітності працівники

бухгалтерії можуть виявляти певні помилки та розбіжності, які в кінцевому підсумку вплинуть на фінансову звітність та можуть призвести до спотворення інформації, що в свою чергу вплине на управління та інші рішення внутрішніх та зовнішніх користувачів. Отже, на кожному з етапів бухгалтер повинен працювати за певним алгоритмом, при якому при виявленні помилок або підозрі в хибності чи спотворенні інформації бухгалтер повинен повернутися на нижчий етап і перевірити ще раз.

Цей алгоритм дозволяє уникнути спотворень у фінансовій звітності та допоможе надати користувачам повну та точну інформацію про фінансовий стан підприємства.

Алгоритм підготовки, складання та подання фінансової звітності представлені на рис. 1.

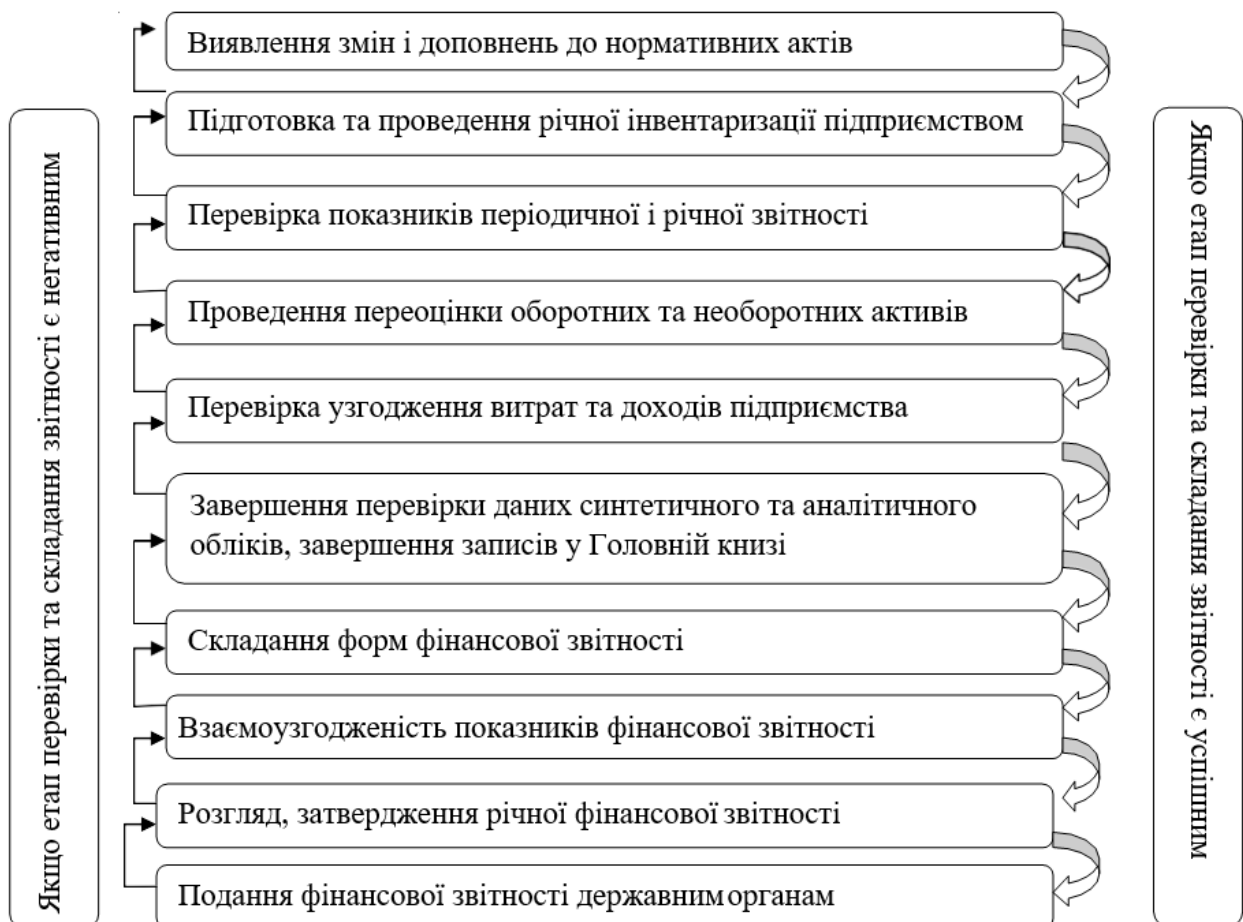

Рис. 1. Алгоритм підготовки, складання та подання фінансової звітності

Узагальнення даних фінансового обліку це завершальний етап

бухгалтерського процесу перед складанням фінансової звітності, який відображає, уточнює та узгоджує підсумкові дані щодо показників, які фіксуються у фінансовій звітності підприємства. Це вимагає наступної роботи:

а) підтвердження об'єктивності даних бухгалтерського обліку для окремих синтетичних рахунків та аналітичних позицій, результатів інвентаризації, контрольного вимірювання, перехресної перевірки розрахунків з використанням інших методів документального або фактичного контролю;

б) діагностування реальності оцінки окремих активів та зобов'язань, проведення їх переоцінки з метою виведення балансової вартості на справедливу, ринкову, з урахуванням зниження корисності окремих активів, або навпаки її відновлення;

в) закриття електронних реєстрів, журналів, журналів-ордерів, побудованих на кредитній основі, та дебетових до них: підрахунок результатів, виведення та звірка залишків на кінець місяця;

г) звірка аналітичних та синтетичних даних бухгалтерського обліку за окремими рахунками, субрахунками в бухгалтерських реєстрах;

д) паралельне заповнення Головної книги, побудованої на дебетовій основі. В кінці місяця щоквартальні дані з журналів передаються в Головну книгу, яка обчислює дебетовий оборот кожного рахунку. Головна книга використовується для узагальнення даних журналів, перехресної перевірки записів, зроблених на окремих рахунках, та складання балансу;

д) остаточне звіряння бухгалтерських даних у Головній книзі, зведений звіт про товарообіг із застосуванням методу балансу;

е) визначення переліку додаткових статей, які слід внести до балансу та інших форм звітності, з урахуванням суттєвості такої інформації та можливості достовірної оцінки;

е) переведення на баланс залишків на синтетичних рахунках, виведення результатів за окремими статтями, розділами та балансом у цілому;

з) підготовка інших форм фінансової звітності (в умовах повної автоматизації бухгалтерського обліку із застосуванням стандартних бухгалтерських програм, а саме баланс та деякі інші форми фінансової звітності готуються автоматично).

Метою Балансу (форма фінансової звітності № 1) є надання інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. Баланс відображає наявність активів, власного капіталу та пасивів підприємства. Форма та порядок заповнення балансу регулюються НП (С) БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності". Порядок складання балансу передбачений Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності.

У Балансі та інших формах немає необхідності перераховувати статті, про які немає інформації (крім випадків, коли така інформація була в попередні періоди). І навпаки, дозволяється вводити нові статті в основні форми, якщо інформація про них є суттєвою і є можливість провести достовірну оцінку. Перелік таких статей наведено у додатку 3 до НП(С)БО 1. Баланс складається з двох збалансованих частин активів та пасивів, кожна з яких має кілька розділів.

Баланс містить порівняльну оцінку активів, капіталу та зобов'язань на початок року та кінець звітного періоду (квартал, півріччя, 9 місяців та рік). Баланс - це квартальна форма звітності. Форма Балансу із зазначенням основних розділів та статей наведених у додатку А.

Структура балансу відповідає встановленим класам рахунків. Активи балансу відображають залишки на рахунках 1–3 класів, пасиви - залишки на рахунках 4–6 класів.

Актив будується у порядку зростання ліквідності окремих активів. Першими подаються найменш ліквідні необоротні активи з найтривалішим періодом капіталізації – списання внаслідок амортизації (зносу) з урахуванням витрат та результатів операцій у довгостроковій перспективі.

Потім відображаються оборотні активи, які також поміщаються в баланс із збільшенням ліквідності: запаси – капіталізовані витрати на

придбання сировини, малоцінних предметів, товарів; рекапіталізовані витрати в незавершеному виробництві, готовій продукції; боржники в розрахунках за реалізовану продукцію, товари, векселі, інші - декапіталізовані витрати, які вже враховані в кінцевих фінансових результатах, але ще не отримали оплату від покупців, замовників; останніми серед оборотних активів є абсолютно ліквідні грошові кошти та їх еквіваленти.

Пасиви Балансу будуються щодо власності та збільшення терміновості повернення капіталу. Першим подається власний капітал: зареєстрований акціонерний капітал, капітал в переоцінці, резерв, додатковий капітал, який повертається власникам останнім. Далі йде нерозподілений прибуток, який власники можуть реінвестувати, але також використовувати для виплати дивідендів. Власний капітал зменшується на суму регуляторних статей - неоплаченого та вилученого капіталу.

Метою Звіту про фінансові результати (форма № 2) є надання інформації про доходи та витрати, прибутки та збитки, інші сукупні доходи, отримані в результаті діяльності підприємства за звітний період. Форма та порядок складання Звіту про фінансові результати регламентуються НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" та Методичні вказівки щодо заповнення форм фінансової звітності. Звіт є квартальною формою фінансової звітності.

Звіт про фінансові результати передбачає визначення результатів за такими узагальненими показниками:

- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - дохід від реалізації, зменшений на суму непрямих податків (податок на додану вартість, акцизний податок), інші відрахування від доходу;
- валовий прибуток (збиток) - чистий прибуток за мінусом обсягу продажів, меншої за вартість реалізованих товарів (товарів, робіт, послуг);
- фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток або збиток)

- валовий прибуток, збільшений на величину інших операційних доходів і зменшений на суму адміністративних витрат, витрат на продаж, інших операційних витрат;
- фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток) - результат операційної діяльності, збільшений на величину доходу від власного капіталу, інших фінансових доходів та інших доходів та зменшений на суму фінансових витрат, збитків від власного капіталу, інших витрат;
- чистий фінансовий результат (прибуток або збиток) - це фінансовий результат до оподаткування, скоригований на суму витрат (доходів) з податку на прибуток, розрахованих згідно з правилами П(С)БО 17, а також на прибуток (збиток) від припинення діяльності після оподаткування для П(С)БО 27.

Фінансовий результат – це не тільки прибуток від діяльності, а й збитки підприємства. Вони визначаються та фіксуються у відповідних рядках форми № 2, якщо витрати на різні види діяльності перевищують суму доходу.

Як зазначено в НП(С)БО 1, метою фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Метою Звіту про рух грошових коштів (форма № 3) є надання інформації про стан та зміни протягом звітного періоду (року) грошових коштів підприємства в результаті господарської діяльності. Звіт заснований на підсумках року.

Під рухом грошових коштів слід розуміти надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Рух грошових коштів реєструється окремо за трьома видами діяльності: операційна, інвестиційна, фінансова.

Для визначення руху грошових коштів від операційної діяльності пропонуються прямі та непрямі методи. Підприємство має право вибрати один із цих методів при формуванні облікової політики.

Метою Звіту про власний капітал є надання інформації про розмір та

структуру власного капіталу підприємства, зокрема про його зміни, що відбулися протягом звітного року. Зміст та порядок заповнення Звіту про власний капітал за формою № 4 регулюються НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності".

Взагалі під капіталом розуміється вартість майна підприємства, що належить його власникам. Джерелом формування такого майна можуть бути як власні, так і позикові кошти. На основі цього будується рівняння балансу:

$$\text{Активи} = \text{Власний капітал} + \text{Зобов'язання}$$

Отже, власний капітал підприємства це частина активів підприємства після вирахування його зобов'язань. Так національні стандарти бухгалтерського обліку трактують поняття власного капіталу: що належить його власникам. Джерелом формування такого майна можуть бути як власні, так і позикові кошти. На основі цього будується рівняння балансу:

$$\text{Власний капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання}$$

Звіт про власний капітал відображає джерела поповнення капіталу, а також операції, в результаті яких власний капітал був зменшений.

Звіт про власний капітал складається у формі шахматної оборотної відомості, який представляє складові власного капіталу відповідно до статей і пасивів Балансу та зміни власного капіталу підприємства за звітний рік.

Окрім розкриття джерел поповнення та причин зменшення власного капіталу, Звіт про власний капітал дозволяє простежити перехід капіталу з однієї форми в іншу. Прикладом цього є інформація про розподіл прибутку підприємства. Таким чином, якщо за рішенням власників нерозподілений прибуток використовується для поповнення резервного капіталу, то Звіт про власний капітал відображає одночасне зменшення нерозподіленого прибутку та збільшення резервного капіталу.

Під час цієї роботи перевіряють правильність запасів, порівнюють дані синтетичного та аналітичного обліку та вносять коригувальні записи для усунення виявлених помилок, перевірка правильності між дебетовим та кредитним залишком на всіх рахунках.

На наш погляд, переоцінка оборотних та необоротних активів є дуже важливим етапом складання фінансової звітності. Оскільки більшість підприємств мають суттєву різницю між залишковою та справедливою вартістю об'єктів, що в свою чергу призводить до спотворень. Тому основною метою такої операції є прагнення компанії надати повну і правдиву інформацію про стан підприємства. Слід зазначити, що згідно з ПСБО 7 ця операція є добровільною для компанії і здійснюється за рішенням підприємства, яке фіксується відповідним наказом керівника [74].

Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" передбачає, що звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально з початку звітного року як частина балансу та звіту про фінансові результати [29].

Доцільно зазначити, що розгляд та затвердження річної фінансової звітності є відмінним для різних видів підприємств. Це пов'язано з різними типами власності та організаційної структури підприємств (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Розгляд і затвердження річної фінансової звітності

Типи підприємств	Хто розглядає і затверджує звітність
Акціонерні товариства (включаючи дочірні)	Розглядається правлінням акціонерного товариства; Затверджується загальними зборами акціонерів
Державні підприємства	Загальними зборами трудового колективу і затверджуються вищим органом управління
Сільськогосподарські підприємства	Розглядаються і затверджуються загальними зборами (зборами повноважених) членів СП чи пайовиків
Товариства з обмеженою відповідальністю (включаючи дочірні)	Розгляд і затвердження річної звітності здійснюють збори учасників (засновників) цього товариства
Спільні підприємства	Рада засновників
Приватні підприємства	Затверджує власник (засновник)

Терміни подання фінансової звітності вітчизняних підприємств затверджені Постановою Кабінету міністрів України № 419 від 28.02.2000 р. «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності». А саме:

1) Квартальна фінансова звітність (крім консолідованої та зведеної) подається підприємствами до відповідних органів не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом;

2) Річна фінансова звітність - не пізніше 28 лютого року, наступного за звітним. Якщо існує ситуація, коли дата подання квартальних або річних звітів припадає на неробочий день, кінцевий термін подання переноситься на перший робочий день після вихідних [79].

Публікація звітів - це офіційне подання звітів до органів Державного комітету статистики України, Державної фіскальної служби, Антимонопольного комітету України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку та інших органів, уповноважених законом отримувати фінансову звітність від бізнесу та офіційна публікація фінансової звітності у ЗМІ [29].

1.2. Фундаментальні основи розвитку складових сучасної фінансової звітності

Основним джерелом повної, достовірної та об'єктивної економічної інформації про діяльність суб'єктів господарювання (незалежно від їх галузі, форми власності, розміру тощо) та її наслідків є фінансова звітність. Як результат, майже всі спроби посилити вимоги до бухгалтерської та аналітичної інформації та вдосконалити підходи до її розкриття у формах звітності (ініційовані державними органами та науковою спільнотою, а лише іноді представниками бізнес-структур) є обґрунтованими та необхідними.

З того часу, як людство розпочало свою економічну діяльність, звичайною практикою будь-якої соціально-економічної системи (рабство, феодалізм, капіталізм тощо) є звітування про робітників перед особами, яким вони підпорядковані. Звітність як інструмент подання інформації розвивалася протягом століть. Спочатку змінилися методи її подання (від усного передавання узагальненої інформації про зафіксовані ділові факти до формування письмових звітів у паперовому або електронному форматі), потім – склад компонентів та кількість показників, які підлягали обов'язковому розкриттю.

Також існували різні форми звітування, починаючи від запису даних на стовпи, глиняні таблички, бамбук, кістки тварин або каміння і закінчуючи повноцінною фінансовою звітністю. Форма звітності відповідала рівню освіти та економічній обізнаності населення регіону, його чисельності, стану розвитку продуктивних сил та складності економічних відносин. З часом загальна грамотність, у тому числі економічна, зростала, змінювала форми господарювання; людство з його розвитком все більше накопичувало знань і теоретичних уявлень про певну сферу життя, що призвело до пошуку оптимального набору показників, які будуть представлені у звіті. Тому сьогодні, в результаті аналізу розробки фінансової звітності, очевидно, що зміни, що зазнали її структури та змісту компонентів, не є випадковими або

обумовлені випадковістю.

Кожен показник, який фіксується у певній формі фінансової звітності, не є спонтанним рішенням однієї людини чи певної групи людей. Це результат тривалого відбору та вибору правильної конфігурації подання інформації, необхідної багатьом користувачам. Тобто це тривалий процес, який має певну логічну основу і свідчить про те, що включення будь-якого показника до певної форми звітності базується на відповідній теоретичній платформі.

Оскільки бухгалтерський облік є мовою бізнесу, а звітність є його письмовим поданням у концентрованому вигляді, логічно припустити, що згадана платформа для еволюції звітності є теоретичною основою бізнесу як системи знань про економічні процеси. Мова йде про економічні теорії, що належать до певного історичного періоду. Тому, щоб з'ясувати, як формувався компонентний склад сучасної фінансової звітності та сукупність її показників, необхідно вивчити економічні ідеї, які з часом трансформувались в економічні теорії.

Економічні теорії не існують ізольовано від реальності, вони визначаються об'єктивно сформованими історичними та соціальними умовами, реальними потребами та інтересами суб'єктів господарювання, що беруть участь у господарській діяльності. Економічна теорія виникає як узагальнення результатів наукових досліджень і практики, одночасно пояснюючи різноманітність подій, явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві та економічному просторі.

Економічні теорії, що описують та розкривають зміни у суспільному житті, визначають їх причини, визначають ключові запити на бухгалтерську інформацію, а отже, впливають на структурний склад фінансової звітності.

Таким чином, для відстеження впливу економічних теорій на вибір показників, що підсумовуються у фінансовій звітності, та вибір форм їх подання, а отже, і формування концепції сучасної фінансової звітності, необхідно:

- проаналізувати хронологічну послідовність виникнення та розвитку економічних уявлень про соціально-економічну систему;

- виявити взаємозв'язок між постулатами цих теорій та показниками фінансової звітності в її нинішньому вигляді, що характеризуватиме вплив розвитку економіки на форму та зміст інформації, яка є необхідною, обов'язковою та достатньою для розкриття суб'єктами господарювання.

Розглядаючи історичну послідовність виникнення, розвитку та зміни однієї економічної теорії на іншу, слід мати на увазі, що будь-який поділ є умовним, оскільки охоплює великі часові інтервали та просторові межі, узагальнює різні економічні погляди багатьох вчених тощо. Тому наш власний аналіз економічних уявлень про соціально-економічну систему та їх роль у виборі показників, що підсумовуються в сучасній фінансовій звітності, та вибір форм їх подання починаються з епохи комерціалізації економіки (перехід від феодалізму до капіталістичних відносин).

Таким чином, першою економічною теорією, яка виникла і досягла свого найбільшого розвитку в Англії, є меркантилізм. Його представники (Дж. Кольбер, Т. Манн, А. Монкретьєн, В. Стаффорд) вважали торгівлю (переважно іноземну), золото та срібло справжнім джерелом процвітання [53], тому всі теоретичні дослідження були спрямовані на вивчення торгівлі та суті грошей. Меркантилісти по праву вважаються протекціоністами великих торгових монополій (мануфактур).

З огляду на вищевикладене, ключовою інформацією, якою повинні були мати виробник, торговець, інший суб'єкт господарювання або представник уряду, були дані про наявні, отримані та витрачені готівкові кошти, а також напрямки їх руху. З сьогоденної точки зору, інтерес до цього напрямку, природно, породжує необхідність відокремлювати у фінансовій звітності такі форми, як Звіт про рух грошових коштів та статті "Грошові кошти та їх еквіваленти" у Балансі (Звіт про фінансовий стан) та окрему таблицю "Грошові кошти" у Примітках до річної фінансової звітності.

У середині XVIII ст. у Франції сформувалася нова економічна тенденція,

яка перенесла фокус наукових досліджень на торгівлю у виробничий сектор і отримала назву фізіократія. Фізіократи (В. Вернадський, Р. Кантільйон, Ф. Кене, П. Лепезан де Буагільбер, В. Мірабо, Д. Норе, О. Рунеберг, А. Тюрго), на відміну від меркантилістів, вважали сільськогосподарське виробництво джерелом багатства. Вони визнавали лише "природну систему" в економічному житті, де землі відводилася роль самостійного фактора виробництва. Вчені цієї школи представляли інтереси великих фермерів (землеробів) як єдиний клас, здатний виробляти додану вартість.

Розглядаючи структуру капіталу фермерських господарств, фізіократи виділили три окремі компоненти:

- «первинні аванси» (основний капітал);
- «щорічні аванси» (оборотний капітал);
- річні витрати.

Однак жодна з цих частин не включала готівку.

Таким чином, переважна більшість інформаційних запитів були спрямовані на отримання достовірної інформації про стан аграрного сектору.

В сьогоднійшій практиці такі погляди відображені виокремленням у складі фінансової звітності статей «Готова продукція», «Довгострокові біологічні активи», «Поточні біологічні активи», «Незавершене виробництво» (у Балансі); «Багаторічні насадження», «Земельні ділянки» тощо і таблиці «Біологічні активи» (в Примітках до річної фінансової звітності).

На зміну фізіократії приходить класична політична економія. Представниками цієї течії вважаються П. Буагільбер, Т. Мальтус, К. Маркс, В. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт та ін. Вони вважали головним об'єктом своїх знань матеріальне виробництво незалежно від галузі (промисловість, сільське господарство); джерелом багатства, на їхню думку, була продуктивна праця.

Класична політична економія пояснює взаємозв'язок землі, капіталу та праці як фактори виробництва; ототожнює вартість товару із витратами, понесеними на його виробництво. Представники цієї економічної теорії

запропонували підходи до визначення ціни на землю, зокрема, розглядаючи її у зв'язку з питанням орендної плати.

У тодішніх умовах управління та розвитку соціально-економічної системи найбільш затребуваними були дані про виробництво, заробітну плату та прибуток. Ці ідеї лягли в основу сучасного Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) та сприяли появі окремого рядка "Земельні ділянки" у таблиці 2 "Основні засоби" у Примітках до річної фінансової звітності.

У 70-х рр. XIX ст. виник новий напрямок економічної думки - маржиналізм. Його засновниками та послідовниками вважаються такі вчені: О. фон Бем-Баверк, Л. Вальрас, Ф. фон Візер, В. Джевонс, Ф. Еджворт, К. Менгер, В. Парето та ін. Впроваджені ними теоретичні підходи передбачали перенесення акценту з виробничих витрат на кінцеві результати, охоплювали варіативність способів використання різних ресурсів для задоволення певних потреб та визначали вартість товару залежно від рівня його корисного ефекту.

Теорія маржиналізму розглядала соціально-економічний розвиток з позицій особистості, яка в своїх судженнях керується такими категоріями, як граничний дохід та граничні витрати [78]. Концентрація на максимізації прибутку та грошових доходів зумовила необхідність розкриття інформації про фактори виробництва, вартість готової продукції, доходи від її реалізації та кінцевий фінансовий результат від господарських операцій, що стимулювало подальший розвиток структури Балансу, Звіту фінансових результатів та Примітки до річної фінансової звітності.

Криза 1929-1933 рр. та Велика депресія в США призвели до формування кейнсіанської течії в економічній теорії, яку ще називають теорією регульованої економіки або теорією ефективного попиту. Засновником кейнсіанства вважається Джон Мейнард Кейнс, який виходив з позиції необхідності державного регулювання економіки шляхом маніпулювання попитом. Прихильниками і послідовниками його поглядів

стали А. Леонгуфвуд, Дж. Робінсон, П. Сраффі, Дж. Стігліц, Е. Хансен, Д. Хікс та ін.

Кейнсiанство характеризується орієнтацією на сукупні показники (рівні цін, рівні заробітної плати, сукупний обсяг виробництва тощо) та управління інфляцією. Прагнучи побудувати модель ефективної взаємодії державного регулювання з ринковими механізмами, вчені в цій галузі заклали основи реструктуризації фінансової звітності.

Наприклад, концентрація уваги досліджень на сукупних показниках зумовила необхідність складання на національному рівні відповідної звітної інформації окремих виробників та отримання інформації про кількість грошової маси. Інформаційний інтерес у цьому напрямку не міг не вплинути на структуру та сукупність показників Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) та Звіту про рух грошових коштів.

Економісти вважають монетаризм альтернативою теорії регульованої економіки. Монетаристи (К. Бруннер, А. Грінспен, Ф. Каган, Д. Лейдлер, А. Мельцер, Ф. Найт, Г. Саймонс, К. Уорбертон, І. Фішер, М. Фрідман, А. Шварц та ін.), як і кейнсiанці також підтримували державне регулювання ринкової економіки, але обмежували його виключно грошово-кредитною сферою. На їх думку, основним показником розвитку національної економіки та головним фактором суспільного відтворення є грошова маса.

Це означає, що суспільство бачить гроші, що беруть участь в обігу, в центрі свого розвитку, а отже, прагне мати достатню кількість інформації про своїх власників, обсяги, напрямки руху тощо. Водночас потреба в інформації про майно та інші ресурси, що належать підприємствам, не зникає. Це свідчить про формування основи для подальшого вдосконалення такої форми фінансової звітності, як Звіт про рух грошових коштів.

У сучасній практиці до фінансової звітності створюються додаткові вимоги зі сторони стейкхолдерів господарюючого суб'єкта (власники, засновники, засоби масової інформації, суспільство, конкуренти, постачальники, покупці, споживачі та інші). Тому наступним етапом

фінансової звітності є її розширення та доповнення відповідно до вимог часу. Саме такими звітами є консолідована, інтегрована, соціальна та інші звітності, які інтенсивно розпочинають формуватися вітчизняними господарюючими суб'єктами різних форм власності.

Узагальнений виклад виявленого впливу вищезазначених економічних теорій на розвиток компонентів сучасної фінансової звітності наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Вплив течій економічних теорій на розвиток складових сучасної фінансової звітності

Економічна теорія	Баланс	Звіт про фінансові результати	Звіт про рух грошових коштів	Звіт про власний капітал	Примітки до фінансової звітності
Меркантилізм	✓		✓		✓
Фізіократизм	✓				✓
Класична політична економія (марксизм)	✓	✓		✓	
Маржиналізм	✓	✓			✓
Кейнсіанство		✓	✓		
Монетаризм	✓		✓		✓

Меркантилізм, фізіократія, класична політична економія, маржиналізм, кейнсіанство та монетаризм слід розглядати як економічні теорії, що мали значний вплив на компонентний склад відповідних форм сучасної фінансової звітності. Ці економічні школи, відображаючи етапи становлення та розвитку соціально-економічних відносин, формуючи обґрунтування можливих шляхів вирішення нагальних проблем у макросфері, виробництві, торгівлі тощо, сформували орієнтири для подальшої трансформації узагальненого

подання зведеного бухгалтерського обліку.

У той же час сьогодні існує ряд економічних течій (інституціоналізм, гіперекономіка, нова інформаційна економіка тощо), що створюють гіпотетичний (перспективний) вплив на розвиток фінансової звітності: сукупність її показників, форм і методів презентації тощо. Це підтверджується, наприклад, тим, що сучасні економічні теорії, трактуючи економічні відносини з нових позицій: інститути, підтримка рівноваги в природі, суть інформації тощо, окреслюють нові суспільні вимоги до даних бухгалтерського обліку, а отже, вказують на необхідність для подальшої реструктуризації сучасної фінансової звітності.

Вищезазначене означає, що в даний час не існує затверджених форм звітності, які б відображали та враховували вплив новітніх теорій. Однак ряд компаній самостійно надають зацікавленим користувачам додаткову узагальнену інформацію про власну природоохоронну діяльність, природокористування, соціальні, трансакційні та інші витрати тощо, підтверджуючи тим самим необхідність зміни встановлених форм звітності або створюють додаткову звітність, а саме корпоративну, соціальну, інтегровану та інші.

1.3. Класифікація підприємств та її вплив на організацію складання та подання фінансової звітності

Починаючи з 2018 року, всі суб'єкти господарювання в Україні повинні вести бухгалтерський облік та складати фінансову звітність відповідно до оновленого Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та з урахуванням європейських правил. Нововведення стосуються багатьох організаційних питань бухгалтерського обліку господарської діяльності суб'єктів господарювання, що вимагає перегляду та оновлення теоретичних та методологічних підходів у налаштуванні їх бухгалтерської діяльності, включаючи організацію підготовки та подання фінансової звітності.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [38] визначає правову основу регулювання, організації, обліку та складання фінансової звітності в Україні. Незважаючи на те, що цей Закон [37] був прийнятий у 1999 році, він має відношення до економіки, вдосконалений законодавцями, а отже, ближче до загальновизнаних положень європейського законодавства, що в довгостроковій перспективі сприятиме інвестиційному клімату в Україні. Так, 5 жовтня 2017 року Верховна Рада України на підставі законопроекту від 16.06.17 № 4646-д прийняла Закон, яким внесено зміни до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність у Україні" [38] з метою вдосконалення деяких її положень, в результаті чого з 2018 року економісти-теоретики та бухгалтери, що практикують, керуються оновленою редакцією цього Закону.

Починаючи з 2018 року, всі суб'єкти господарювання в Україні повинні вести бухгалтерський облік та складати фінансову звітність відповідно до оновленого Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та з урахуванням європейських норм [32]. Нововведення стосуються багатьох організаційних питань бухгалтерського обліку господарської діяльності суб'єктів господарювання, організацію

підготовки та подання фінансової звітності.

Відповідно до нової редакції Закону № 996 для цілей організації та ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності встановлена нова класифікація підприємств, які подані у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Вид підприємства	Показники на дату складання річної фінансової звітності за попередній рік		
	балансова вартість, євро	чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), євро	середня кількість працівників, осіб
1	2	3	4
Мікропідприємство	< 350 тис.	< 700 тис.	< 10
Мале підприємство	< 4 млн.	< 8 млн.	< 50
Середнє підприємство	< 20 млн.	< 40 млн.	< 250
Велике підприємство	> 20 млн.	> 40 млн.	> 250

Класифікація підприємств

Слід зауважити, що наведена класифікація підприємств відрізняється від класифікації, визначеної ст. 55 Господарського кодексу [27].

Класифікація підприємств згідно оновленого Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [38] відповідає положенням Директиви ЄС [32]. Це дозволяє звільнити певні категорії компаній від певних вимог щодо звітності. Загальний принцип такий: чим менша компанія, тим менше вона повинна враховувати та розкривати показники своєї фінансово-господарської діяльності. Тобто малий бізнес звільняється від обов'язку подавати ті самі звіти, що й великі.

Слід зазначити, що як у Господарському кодексі [27], так і в оновленому Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [38] критерії прийнятності витрат вказані в євро. Дотримуючись одного із принципів побудови бухгалтерського обліку згідно із Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [38] – єдиний грошовий захід – при визначенні питання про присвоєння компанії певного статусу застосовується офіційний курс гривні

щодо іноземних валют (середній за період), розрахований на основі курсів НБУ, встановлених для євро протягом року. Тобто перерахунок відбувається за середньорічним офіційним курсом за попередній рік.

І якщо підприємство однієї з категорій з точки зору річної фінансової звітності протягом двох років поспіль не відповідає зазначеним вище критеріям, воно переходить до іншої категорії підприємств. Іншими словами, якщо він перейде до категорії "менших" підприємств, він матиме право на нові зміни у питаннях звітності не відразу після зменшення обсягу бізнесу, а лише в тому випадку, якщо протягом двох років поспіль вважається, що воно належить до цієї категорії.

На перший погляд, мова йде лише про зміну законодавства про класифікацію підприємств з метою організації їх складання та складання звітності. Але аналіз створення нової класифікації підприємств показав, що вона не вирішує однозначного визначення статусу суб'єкта господарювання за цільовим призначенням.

З введенням нової редакції Закону про класифікацію підприємств визначення статусу суб'єкта господарювання стає проблематичним, якщо хоча б один, не кажучи вже про два критерії відповідності, не відповідає певному масштабу. Дійсно, у випадку розбіжностей у критеріях нової класифікації підприємств існує багато умов, в яких суб'єкт господарювання може потенційно знаходитись. І за цих умов вже дуже проблематично «включити» такого суб'єкта господарювання до класифікації підприємств, встановленої законодавством.

Чітко поставлену проблему законодавства можна формалізувати графічно-математичною моделлю, яку подано нижче у вигляді логіко-аналітичних етапів дослідження:

Окрім створення нової класифікації підприємств оновленим Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [38], передбачені й інші нововведення та зміни.

1. Розширено сферу дії Закону України "Про бухгалтерський облік та

фінансову звітність в Україні".

Він поширюватиметься на всі юридичні особи, створені відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм та форм власності, на представництва іноземних економічних суб'єктів, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність, а також операції з виконанням державного та місцевих бюджетів та складання фінансової звітності про виконання бюджету з урахуванням бюджетного законодавства.

2. Вводяться нові терміни, які раніше не використовувались, та надається їх тлумачення.

Такими термінами стали: Звіт про управління; Звіт про платежі на користь держави; таксономія фінансової звітності, підприємства, що становлять суспільний інтерес.

3. Визначення понять, зазначених у НП(С)БО 1 [59], такі як: фінансова звітність; консолідована фінансова звітність; витрати; дохід; звітний період; власний капітал; чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг).
4. Вказано принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Починаючи з 2018 року, бухгалтерський облік та фінансова звітність повинні базуватися на таких принципах, як повне охоплення, автономність, послідовність, безперервність, нарахування, переважання над формою, єдиний грошовий вимір, інші принципи, визначені міжнародними стандартами або НП(С)БО [59], або НП(С)БОДС.

5. Оновлене законодавство [38] скасовує принцип обачності та принцип історичної (фактичної) собівартості.
6. Починаючи з 2018 року, фінансову звітність можна складати не лише в національній валюті - гривні, а й додатково конвертувати на вимогу користувачів в іноземній валюті.
7. Оновлені вимоги до організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Для забезпечення бухгалтерського обліку підприємство все ще обирає форми своєї організації, а саме ведення договірною бухгалтерського обліку: або централізований облік; або підприємство; або суб'єкт господарювання; або самозайнята особа, яка здійснює діяльність у галузі бухгалтерського обліку та / або аудиту. Однак це правило не поширюється на компанії, що становлять суспільний інтерес. Такі компанії зобов'язані створити бухгалтерію, яку очолює головний бухгалтер.

8. Для суб'єктів господарювання, що становлять суспільний інтерес, прописані кваліфікаційні вимоги до головного бухгалтера: він може призначити особу, яка має повну вищу економічну освіту, досвід роботи бухгалтером, або аудитором, або аудитором принаймні три роки, не має непогашена чи непогашена судимість за злочин проти власності та у сфері господарської діяльності.

Це правило покращить якість фінансової звітності та, як наслідок, збільшить довіру до неї всіх користувачів та зацікавлених сторін (звітування).

9. З'ясовано та доповнено загальні вимоги до фінансової звітності.

Таким чином, у разі ведення бухгалтерського обліку на підприємстві суб'єктом господарювання, який здійснює діяльність у галузі бухгалтерського обліку та / або аудиту, фінансова звітність підписується керівником такого підприємства або уповноваженою особою, а також керівником суб'єкт господарювання, який здійснює діяльність у галузі бухгалтерського обліку та / або аудиту.

Таким чином, відповідальність суб'єкта господарювання, який займається бухгалтерською та / або аудиторською діяльністю, визначається законодавством та договором про надання бухгалтерських послуг. Фінансова звітність підприємства, що представляє суспільний інтерес, підписується виключно керівником або уповноваженою особою в порядку, встановленому законодавством, та головним бухгалтером.

10. Визначається коло суб'єктів господарювання, які мають право

подавати скорочену фінансову звітність як частину Балансу та Звіту про фінансові результати.

До таких суб'єктів належать мікропідприємства, малі підприємства, непідприємницькі об'єднання та представництва іноземних економічних суб'єктів, за винятком тих, які зобов'язані складати фінансову звітність відповідно до міжнародних стандартів.

11. Склад і форми фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності, звіт керівництва та звіт про виплати державним підприємствам (крім банків), фінансова звітність про виконання бюджету повинні встановлюватися Міністерством фінансів за погодженням з Державним управлінням статистики України.

Склад та форми фінансової звітності банків традиційно встановлюються Національним банком України. Звіт про управління стає невід'ємною частиною фінансової звітності і повинен подаватися разом з ним у порядку та в строки, встановлені законодавством. Звіт про управління не подається мікро- та малими підприємствами. Середні підприємства мають право не відображати нефінансову інформацію у цьому звіті.

12. Спрощено доступ до фінансової звітності. Новацією є те, що з 2018 року підприємства мають обов'язок подати копію фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності на запити юридичних та фізичних осіб в порядку, передбаченому Законом від 13.01.11 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» [39].

13. Обов'язкове розкриття фінансової звітності запроваджується для: підприємств, що становлять суспільний інтерес (крім великих підприємств, які не є емітентами цінних паперів), публічних акціонерних товариств, природних монополій на національному ринку та підприємств, що здійснюють гірничодобувну діяльність загальнодержавного значення – не пізніше ніж 30 квітня року, наступного за звітним періодом.

Річна фінансова звітність та річна консолідована фінансова звітність

підлягають оприлюдненню разом із аудиторським висновком на власному веб-сайті (повністю) та іншими способами у випадках, визначених законодавством; великі підприємства, які не є емітентами цінних паперів, середні підприємства, інші фінансові установи, що відносяться до мікропідприємств та малих підприємств.

Вони повинні опублікувати річну фінансову звітність разом із аудиторським висновком на власному веб-сайті (повністю) не пізніше 1 червня року, наступного за звітним періодом. Таким чином, Закон передбачає спрощення доступу до фінансової звітності підприємств для юридичних та фізичних осіб, що підвищить прозорість підприємств та посилить громадський контроль за фінансово-господарською діяльністю, своєчасність прийняття ефективних управлінських рішень, особливо для підприємств суспільний інтерес.

14. У консолідованій фінансовій звітності відбулися зміни, а саме: материнські компанії (крім суб'єктів державного інтересу) не можуть подавати консолідовану фінансову звітність за 2018 рік, якщо принаймні два з наступних показників ефективності діяльності підприємств групи (тобто материнських та дочірніх підприємств) не перевищують таких критеріїв на дату підготовки річна фінансова звітність: балансова вартість активів - до 4 мільйонів євро; чистий прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - до 8 млн євро; середня кількість працівників - до 50 чоловік.

15. З метою підвищення інвестиційної привабливості українських підприємств сфера застосування МСФЗ була розширена на державні підприємства, великі підприємства та підприємства, що займаються видобутком корисних копалин загальнодержавного значення, тобто усіма підприємствами, що становлять суспільний інтерес.

Таким чином, оновлення вітчизняного законодавства та його наближення до європейських стандартів сприяє розширенню інтеграційних процесів вітчизняної економіки, мобільності персоналу та ін.

Висновки до розділу 1

Отже, організація підготовки, підготовки та подання фінансової звітності є завершальним етапом бухгалтерського процесу. Правильно складена та підготовлена фінансова звітність стає корисною для внутрішніх та зовнішніх користувачів для прийняття адекватних управлінських та інших рішень. У цьому контексті послідовність етапів звітності підприємства відіграє важливу роль у дотриманні правильності складання звітів. Реалізація алгоритму підготовки і складання фінансової звітності дозволить уникнути помилок.

На формування та розподіл складових сучасної фінансової звітності мають значний вплив економічних теорій, а саме: меркантилізм, класична політична економія, фізіократія, кейнсіанство, маржиналізм та монетаризм. Таким чином склад фінансової звітності змінюється відповідно до вимог часу. У сучасній практиці до фінансової звітності створюються додаткові вимоги зі сторони стейкхолдерів господарюючого суб'єкта (власники, засновники, засоби масової інформації, суспільство, конкуренти, постачальники, покупці, споживачі та інші). Тому наступним етапом фінансової звітності є її розширення та доповнення відповідно до вимог часу. Саме такими звітами є консолідована, інтегрована, соціальна та інші звітності, які інтенсивно розпочинають формуватися вітчизняними господарюючими суб'єктами різних форм власності.

Вдосконалення вітчизняного законодавства в частині класифікації підприємств за видом на мікропідприємства, малі підприємства, середні та великі створює умови індивідуального підходу до фінансової звітності для кожної групи. Для розподілу обрано показники на дату складання річної фінансової звітності які включають балансову вартість, чистий дохід від реалізації продукції і середню кількість працівників.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Сутність експертного дослідження вітчизняних підприємств

Невід'ємною рисою концепції економічної експертизи є тісний зв'язок між її теоретичними основами та методологією пізнання. Теорія як «логічне узагальнення досвіду, соціальна практика, яка базується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності» [62], служить основою, на якій здійснюється свідомо цілеспрямована діяльність з формування та розвивати знання з економічної експертизи. У той же час методологія певної галузі наукового знання, науки поширюється на систему методів дослідження, що використовуються в цій науці для відображення її предмета.

Принципово нові економічні відносини між суб'єктами господарювання різних організаційно-правових форм, державними органами, диверсифікація способів приховування доходів, спотворення фінансової звітності вимагають всебічного вивчення теоретичних, методологічних та організаційно-методологічних аспектів економічної експертизи не лише на державному рівні а також на рівнях підприємства в контексті створення середовища ефективного управління.

Згідно з енциклопедичним тлумаченням, економічна експертиза – це вивчення законів формування та відображення інформації про фінансово-економічні показники підприємств, формування їх статутних фондів, банкрутства та ліквідації підприємств, оренда, цільового використання коштів бюджету та коштів для господарських операцій досліджуваних підприємств та організацій.

Визначення змісту предмета експертизи є суттєвим для виділення його з-поміж інших видів практичної господарської діяльності, форм контролю, а також проведення наукової класифікації економічних експертиз за різними

підставами, уточнення сутності вирішуваних нею завдань. Система знань у галузі економічної експертизи включає базу економічних знань, загальнотеоретичні основи експертизи, методологічні основи економічної експертизи та технологію її проведення (рис. 2.1).

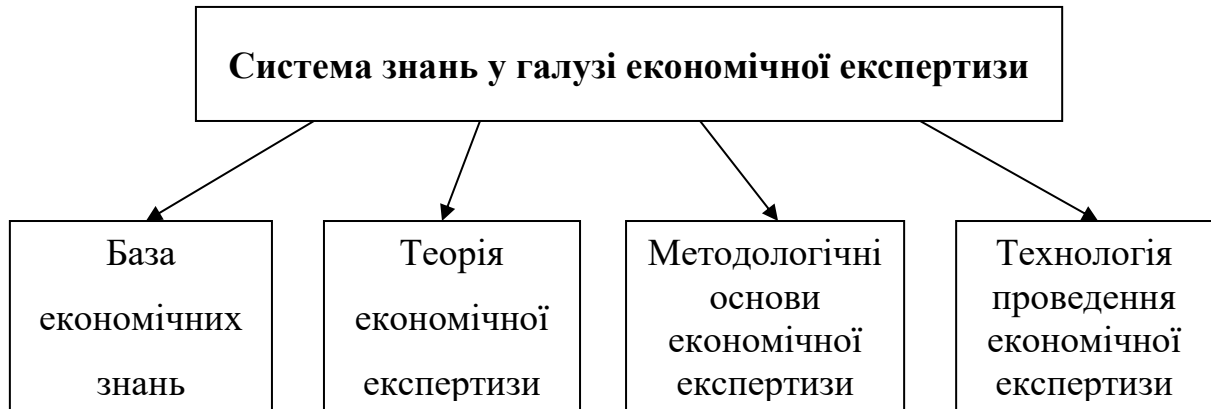

Рис. 2.1. Система знань у галузі економічної експертизи

Весь інститут сучасної експертизи характеризується постійним науково-прикладним пошуком, спрямованим на вирішення дедалі складніших експертних проблем, продиктованих сучасним розвитком економічних відносин у світі. Це безпосередньо стосується економічної експертизи. Таким чином, під час аналізу та вивчення процесів управління деякі автори визнають існування суперечностей на різних етапах. К. Макконнелл та М. Брю зазначають, що "кожна система містить межі для розширення, адаптації та вдосконалення" [50].

Деталізуючи цю тезу, вони доводять додаткову необхідність впливу державного сектору економіки та наводять докази на користь рівності в розподілі доходів і на відміну від рівності, формулюють аргументи "за" ринок і "проти" нього.

Особливістю економічних порушень є те, що при їх вчиненні використовуються правові економічні інститути (правила, форми, процедури, механізми господарської діяльності тощо). Документування інформації про господарські операції є обов'язковим елементом фінансово-господарської діяльності підприємства, установи чи організації. Цей аспект є основою для підтвердження факту цієї операції, і, відповідно, побудови систем управління

та управління підприємством.

Тому для того, щоб визначити достовірність усього спектру інформації на основі документів, створених у процесі господарської діяльності, або вивчити певні ситуаційні питання господарської діяльності, замовники вимагають ретельного вивчення фахівцем із спеціальними знаннями та незалежним від підприємства .

Економічна експертиза – одна з таких форм економічних досліджень. Історичний шлях формування та розвитку економічної експертизи перетворив її на науку, здатну вивчати сутність та поведінку, аналізувати, пояснювати, моделювати та прогнозувати об'єкти, визначати та формувати методи експертизи. Вона, будучи системою знань, має необхідні особливості, притаманні теорії, яка водночас має свою специфіку. Цільова спрямованість економічної експертизи в її історичному генезисі завжди мала проблемно-практичний напрямок. К. Поппер зазначив, що вивчати кожен предмет потрібно не окремо, а разом із проблемами, що виникають під час його використання.

Сучасний стан економічних процесів спричинив значне ускладнення економічних експертиз: наявність великої різноманітності об'єктів експертизи та збільшення кількості шарів у фрагментах господарської діяльності певного суб'єкта господарювання, які подаються на експертизу.

Відповідно, пошук відповідей на запитання (вирішення експертних проблем) неухильно призводить до розширення існуючих та розробки нових методів, засобів та методів дослідження, що охоплюють все більший спектр різноманітних об'єктів – задокументованих економічних фактів, явищ, операцій, у часі та логіка в межах, визначених конкретним питанням, запропонованим для дослідження експертом-економістом, тобто здійснюється динамічний розвиток наукових знань економічної експертизи.

На цьому етапі розвитку інституту економічної експертизи особливо чітко проявляються дві тенденції: по-перше, постійне збільшення кількості експертиз, що проводяться у сфері кримінального судочинства та у сферах

цивільного, арбітражного та адміністративного судочинства.

Другою тенденцією розвитку інституту економічної експертизи є постійно зростаюча кількість висновків експертних досліджень, які проводились з ініціативи великої кількості органів та посадових осіб, які мають право призначати економічну експертизу.

Крім того, потреба в дослідженні, завдяки ретельному вивченню питання, окресленого перед екпертом, і, відповідно, сформуваного законодавчо та нормативно узгодженого висновку, неухильно зростає. Як вид дослідницької, аналітичної та прогностичної діяльності, сучасний етап розвитку економічної експертизи здійснюється у двох основних формах:

- як елемент (стадія) процесу управління – внутрішня, корпоративна, внутрішня експертиза;
- як вид консультаційної діяльності – незалежна (комерційна, доручена) зовнішня експертиза, що проводиться незалежними експертами [22].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, необхідно наголосити на наступному: наразі присутня об'єктивна ситуація розвитку та взаємозв'язку, з одного боку, експертної господарської діяльності, тобто залучення спеціальних знань у галузі експертизи, з іншого – прагнення та зусилля науки щодо створення організованої системи теоретичних положень незалежної економічної експертизи, на основі якої економіко-експертна практика може отримати свій подальший позитивний розвиток.

У зв'язку з цим вирішення проблеми виявлення суттєвих характеристик незалежної економічної та експертної діяльності вимагає особливого роду досліджень, а саме історико-аналітичних. Аналіз сучасного стану економічної експертизи неможливий без оцінки науково-методологічних основ у галузі теорії та практики економічної експертизи, що накопичились у нашій країні за останній період з урахуванням політичних та економічних трансформацій України та суспільство за останні два десятиліття.

Необхідно оцінити, що є передумовою виникнення, та визначити

характер проблем. "Теорія - це суворо організована система знань, кожен елемент якої органічно пов'язаний з іншими елементами цієї системи і безпосередньо впливає з них" [6].

Ідея формування спеціальної концепції наукового знання про експертизу (загальна теорія експертизи) почала конкретизуватися в 50-х роках ХХ століття, як наука судово-медичної експертизи. Прагнення знайти оптимальні варіанти вирішення проблем методологічного забезпечення попереднього слідства та суду, що володіє спеціалізованими науково-технічними знаннями, сприяло формуванню в юридичній науці самостійної галузі наукового аналізу - експертизи. Експертологія стала наукою про закони та методології формування та розвитку іспитів, закономірностей дослідження їх об'єктів, спеціальних знань, принесених з фундаментальних наук, трансформованих через систему експертизи [11].

Також саме А. І. Вінберг пізніше (1961) висунув ідею створення незалежної загальної доктрини експертизи поза криміналістикою [21]. У своїх подальших поглядах А. І. Вінберг разом з Н.Т. Малаховська визначила експертизу як науку "про закони та методології формування та розвитку експертиз, закономірностей дослідження їх об'єктів, що здійснюються на основі спеціальних знань, які вводяться з базових (материнських) наук і трансформуються за допомогою порівняльної експертизи в систему наукових принципів, методів, засобів і методів вирішення завдань іспитів, які проводяться в рамках правових норм та в тих організаційних формах, що забезпечують доказ у справі значення висновків іспитів "[87].

Продовжуючи розгляд найбільш значущих праць у галузі науки про експертизу, слід зазначити концепцію економічної експертизи як частини загальної експертизи, яку висунув В.С. Мітрічев (1980). Автор вважає, що проблеми експертизи не обмежуються лише судовою діяльністю. Загальні проблеми експертизи виникають у зв'язку з практичною діяльністю багатьох, включаючи несудові установи та організації. Загальна експертиза, на його думку, повинна вивчати проблеми, пов'язані з такими основними розділами

експертної діяльності: гносеологічна сутність та методи прийняття експертних рішень; соціологічні аспекти (ефективність, етичні та інші питання експертизи); психологія експертної діяльності; експертний інформаційний фонд (зміст, призначення, використання); експертні методи (суть, види, призначення, використання); організаційна структура експертної діяльності.

Ряд важливих положень, що стосуються проблем змісту та структури концепції економічної експертизи, а також її взаємозв'язку з суміжними науками, розглядав О. О. Ейсман (1980). Оскільки майже всі вони можуть бути використані при формуванні сучасних уявлень про економічну експертизу, доцільно описати їх повністю.

Оскільки майже всі вони можуть бути використані при формуванні сучасних уявлень про економічну експертизу, доцільно описати їх повністю. В якості елементів композиції експертизи автор називає наступне: вступ (наукова частина), що вивчає предмет, зміст експертизи та його місце серед інших галузей знань; методологія та методи експертизи, зокрема класифікація цих методів; завдання цієї галузі знань та її функції (включаючи дослідження, пов'язані з передачею знань, підготовкою та перепідготовкою, створенням та розподілом фондів наукової інформації, історією та розвитком експертизи)

Останніми роками питання загальної теорії експертизи були розглянуті в монографічних працях І. А. Алієва [4]. Згідно з визначенням І.А. Алієва, загальна теорія експертизи – це система принципів, науково обґрунтованих концепцій, категоріальних понять, методів, зв'язків, відносин, які здатні повною мірою відображати предмет наукового пізнання та узагальнення.

Слід зазначити, що з моменту свого початку експертиза розвивалась у напрямку накопичення, адаптації та трансформації знань із неюридичних галузей знань. Водночас відбувся розвиток експертної діяльності у напрямку її все більшої організації: зміцнення правової, методологічної та технічної бази. Таким чином, формування загальної теорії експертизи було логічним

продовженням процесу формування теоретичних основ різних видів експертизи та теоретичних спроб впорядкувати це явище. Таким чином, історично експертна діяльність розвивалась у двох напрямках: зміцнення наукової бази та розробка правової бази.

Таким чином, відокремлення інституту експертизи від загальної теорії є логічним явищем у певних умовах суспільства в результаті впливу факторів, таких як розвиток науково-технічного прогресу, необхідність залучення знань з неюридичних наук (технічні, природні, соціальні), а також розвиток і трансформація цих знань з точки зору принципової зміни як системи доказів, так і об'єктивізації процесів їх вивчення (обсяг накопиченого емпіричного експертного матеріалу щодо певних видів експертиз, в т.ч. економічний).

У той же час побудова правової системи в цілому (незалежно від державної системи) спрямована на реалізацію однієї функції - функції контролю.

Ф. Ф. Бутинець та Т. А. Бутинець справедливо вказують у цьому аспекті: «контроль як наука виник на стику кількох наук, що досліджує економічний та правовий зміст та форму будь-яких порушень та відхилень при здійсненні господарських операцій у циклі капіталу та у тісному зв'язку з їх економічним та бухгалтерським змістом» [17].

Метою контролю є, - на думку Л.І. Гомберга, - "дослідження того, наскільки об'єкт відповідає встановленим вимогам, які продиктовані законодавчо" [26]. Це цілком відповідає положенням Лімської декларації щодо керівних принципів контролю, прийнятої ІХ Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних установ у 1977 р., де зазначено, що контроль є обов'язковим елементом управління державними фінансами, оскільки таке управління передбачає відповідальність перед суспільством. .

Контроль – є не самоціллю, а невід'ємна частина системи регулювання, яка спрямована на виявлення відхилень від прийнятих стандартів та порушень принципів законності, ефективності та економії матеріальних

ресурсів на якнайшвидшому етапі з метою вжиття коригувальних заходів. У деяких випадках притягують винних до відповідальності, отримують компенсацію за заподіяну шкоду або вживають заходів для запобігання або зменшення таких порушень у майбутньому [49].

Слід зазначити, що економічна експертиза є відносно новою: в Україні вона була запроваджена в 2001 році внаслідок розширення кола питань, з якими стикаються бухгалтери-експерти.

В економічній літературі немає єдиного визначення предмета економічної експертизи. Інтерпретація предмета економічної експертизи у сучасній науковій літературі вітчизняними економістами подана у Додатку В.

Враховуючи основне завдання експертизи, а саме перевірку фінансових операцій, відображених документах підприємства, теоретичні основи визначають ряд питань, що визначають його концептуальну сутність сформовано рис. 2.2.

Економічна експертиза як розділ загальної експертизи вивчає закони і на цій основі розробляє практичні рекомендації щодо здійснення експертної діяльності з точки зору порушень обґрунтованості дій суб'єкта господарювання.

У сучасній світовій практиці застосування економічної експертизи вийшло далеко за межі судового процесу; її результати використовуються як основа для прийняття непроцесуальних управлінських рішень. Тому потреба в удосконаленні як концептуального, так і термінологічного та понятійного апарату економічної експертизи актуалізується часом та історично сформованими формами його здійснення. У цьому аспекті його концептуальні положення, такі як предмет, об'єкти, завдання, а також існуюча система економічної експертизи, класифікація якої за сферами та типами вимагає обґрунтованої систематизації існуючих та пошуку нових критеріїв, що враховують реальні потреби практична діяльність.

Збільшення кількості процедур, методів, засобів, що використовуються

для захисту економічної діяльності, зумовлене використанням сучасних експертних технологій. Можливість проведення експертизи забезпечує оцінку ефективності заходів захисту та підготовку обґрунтованих висновків для прийняття відповідних рішень як органами державного контролю, судовими органами, так і суб'єктами господарювання, які потребують всебічного вивчення причин та умов, в яких виникають економічні / злочинні порушення. Науково обґрунтована концепція "економічної експертизи" та сформована концепція та методологія повинні надати цьому суттєву допомогу.

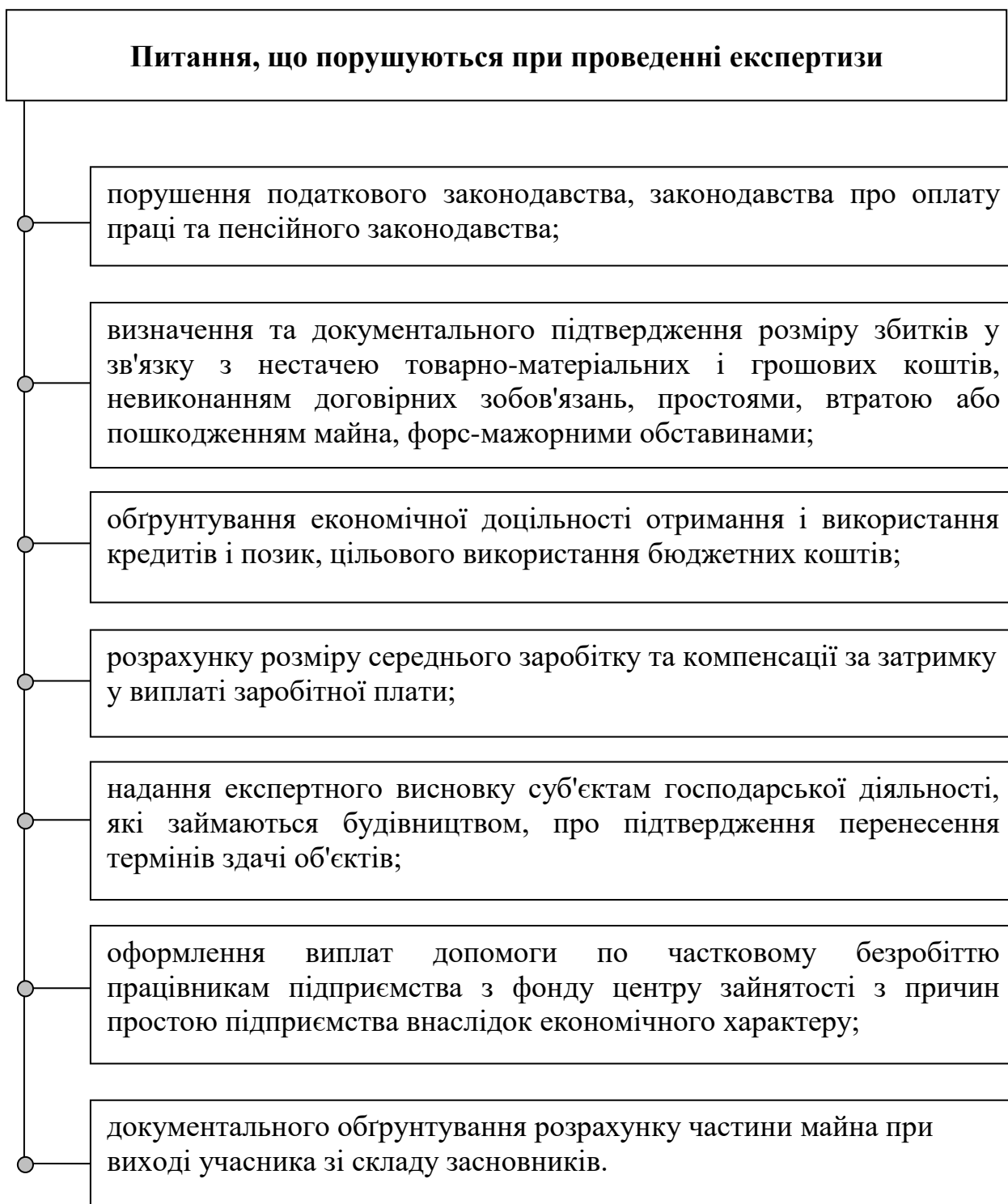

Рис. 2.2. Узагальнений перелік питань, що вирішуються при проведенні економічної експертизи

Слід зазначити, що пріоритети будь-якої стратегії подолання кризи економіки країни залежать від стабілізації та подальшого розвитку всіх секторів вітчизняної економіки, що може бути забезпечене лише стійким економічним розвитком окремих підприємств. Саме підтримка та

збалансоване зростання економічної стабільності підприємств, як сукупність окремих елементів механізму економіки країни, стабілізує ситуацію

2.2. Етапи економічної експертизи інформації фінансової звітності

Враховуючи властивості облікових процедур, різноманітність принципів та методів кожного окремого підприємства (установи чи організації), експерт розпочинає економічне дослідження з реєстраційних та статутних документів, де міститься інформація про види діяльності, юридичний статус підприємства, власників і їх повноваження стосовно укладання певних договорів в господарських відносинах (вартісне обмеження без погодження із вищою організацією або органом управління). Доволі часто укладання таких договорів може призвести до необґрунтованого зменшення активів підприємств).

Дальше експерт-економіст вивчає затверджену облікову політику, яка має формуватися Наказом про облікову політику підприємства відповідно вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність».

Облікова політика визначається на підставі положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативних актів. Для кожного окремого підприємства формується власна облікова політика, яка визначає основні правила ведення обліку.

Експерт встановлює, які принципи, методи та процедури використовує підприємство для складання фінансової звітності, що дозволяє, зокрема, визначити ряд досліджуваних питань (рис. 2.3).

Інформація про діяльність підприємства в обліковій політиці	методи оцінки вибуття запасів
	періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів
	порядок обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат, ведення окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат
	методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, довгострокових біологічних активів та нематеріальних активів
	вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів
	порядок застосування рахунків класу 8 «Витрати за елементами» та/або класу 9 «Витрати діяльності» Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій
	періодичність (період) зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку
	метод обчислення резерву сумнівних боргів (у разі потреби – спосіб визначення коефіцієнта сумнівності)
	перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів
	порядок обліку фінансових витрат
	порядок оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг
	сегменти діяльності, пріоритетні види сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках
	перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат, бази їх розподілу
	перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)
	порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом
	дату визначення придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів
	базу розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу
	поріг суттєвості щодо окремих об'єктів обліку
	порядок переоцінки необоротних активів
	періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань
складання окремого балансу філіями, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами підприємства	

Рис. 2.3. Перелік питань, які експерт-економіст досліджує в обліковій політиці

Наступним етапом є вивчення документальних підтверджень господарських операцій, здійснення та відображення яких призвело до порушень, виявлених контролюючим органом, та їх впливу на фінансовий стан підприємства на певну дату. Водночас експерт перевіряє підтвердження господарських операцій за відповідний звітний період з первинними документами лише щодо тих операцій, щодо яких в результаті контролю встановлено порушення, і які представляють інтерес для судових слідчих при призначенні судово-економічної експертизи. Якщо під час експертизи виявляються факти та обставини, що сприяли (могли б сприяти) вчиненню правопорушення, які мають значення для справи, але щодо яких експерту не задавали питань, експерт має право експертної ініціативи провести пов'язані розслідування господарської операції.

Правильність висновку експерта забезпечується шляхом проведення повної та всебічної експертизи документів, що досягається врахуванням експертом усіх необхідних бухгалтерських та нормативних документів.

Методика експертизи документів ґрунтується на особливостях їх оформлення та обліку. Спільною рисою всіх бухгалтерських документів є наявність відповідних реквізитів (назва, дата, зміст операції, кількісні та вартісні показники, підписи тощо), кожна господарсько-фінансова операція фіксується в первинних, зведених документах, реєстри бухгалтерського та податкового обліку. Оформлення документів, бухгалтерський облік та звітність регулюється відповідним законодавством та нормативними актами.

У процесі дослідження при встановленні доказової цінності конкретного документа, взаємозв'язку та відповідності даних про одну і ту ж операцію в різних документах, відображаючи їх у реєстрах аналітичного та синтетичного обліку, а потім – у зведених реєстрах, які є основою фінансової звітності експерт-економіст використовує різні методи та прийоми.

Повнота та обґрунтованість експертних досліджень значною мірою залежить від правильно обраних методів, прийомів, способів і методик. У

сукупності за допомогою методів, прийомів і методик будь-яке дослідження проводиться відповідно до основ економічної теорії, де метод пізнання означає спосіб дослідження. При економічній експертизі із застосуванням методів дослідження реалізуються завдання, поставлені перед експертами.

Вибір методів залежить від конкретних завдань, поставлених перед експертом органом, який призначив експертизу. Поряд із загальнонауковими методами використовуються такі спеціальні методи: документальна перевірка, порівняння, економічний аналіз. Під час вивчення документів щодо операцій, що відображаються у певній фінансовій звітності, експерт використовує перелічені вище методи у відповідних взаємозв'язках. Між методами завжди існує зв'язок – без використання, наприклад, методу документальної перевірки, неможливо застосувати метод порівняння, а також метод економічного аналізу. У процесі експертного дослідження, залежно від завдання, економіст-експерт обирає набір аналітичних методів і прийомів, що дозволяють йому відповідати на запитання.

Слід зазначити, що фінансовий результат конкретної фінансово-господарської операції не є однозначним показником загальної ефективності господарської діяльності підприємства. Для визначення економічної доцільності господарської операції необхідний економічний аналіз фінансового стану підприємства в цілому.

Для цього перевіряють повноту та правильність заповнення реквізитів документів, відповідність записів у документах вимогам нормативних актів, дані первинних документів порівнюють з даними зведених документів та бухгалтерських реєстрів. У всіх випадках необхідно дослідити і проаналізувати суть кореспонденції рахунків. Особливу увагу слід звернути на додаткові записи, які призначені для виправлення помилок в бухгалтерських реєстрах за попередній звітний період і оформляються бухгалтерською довідкою, оскільки часто під такими записами приховані кримінальні операції.

Дотримуючись принципів криміналістичної науки, одним із яких є

повнота дослідження, вивчення завжди вимагає використання методу порівняння даних бухгалтерських реєстрів з даними головної книги, балансу та показників звітності. У той же час для всіх активно-пасивних рахунків залишок у головній книзі та балансі повинен мати розгорнутий вигляд, оскільки іноді дані, що повідомляються, залишаються «в тіні» за рахунок «згортання» дебіторської та кредиторської заборгованості.

Виходячи з теоретичної практики, поширеними викривленнями у фінансовій звітності є заниження прибутку при нарахуванні дивідендів акціонерам або заниження збитків для отримання банківської позики. У цьому випадку аналізуються фінансові результати діяльності підприємства та фактори, що впливають на їх вартість. Основними об'єктами дослідження при аналізі фінансових результатів є: дані аналітичного обліку доходів, витрат і фінансових результатів підприємства за певний період Звіт про фінансові результати; Примітки до річної фінансової звітності.

Відхилення рівнів доходів і витрат за звітний період від попередніх (обґрунтований аналіз показників звітності можна провести лише за період не менше трьох років) дає змогу визначити їх динаміку та вплив на фінансові результати від операційної та звичайної діяльності та чистий прибуток (збиток) підприємства. У цьому випадку аналітичні дані бухгалтерських документів розкривають інформацію про те, які господарські операції змінилися (наприклад, продаж активів за цінами нижче балансової вартості, призводить до збитків).

Вивчаючи дані фінансових результатів, необхідно пам'ятати, що одним із основних принципів, на якому базується фінансова звітність, є нарахування та узгодження доходів та витрат, тобто необхідність порівняння доходів за звітний період із витратами, понесеними на отримання цього доходу.

Доходи та витрати в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності відображаються в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або виплати готівки.

Деякі підприємства та організації здійснюють незаконні операції,

пов'язані із власним капіталом, з метою отримання кредитів або привласнення чужого майна (наприклад, відчуження державного майна шляхом внеску до статутного капіталу).

Детальна інформація про зміни власного капіталу за джерелами його формування надається у Звіті про власний капітал. Аналітичний облік статутного капіталу ведеться на рахунку 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» за видами капіталу для кожного засновника, учасника, акціонера тощо. Відповідно до Плану рахунків залишок на цьому рахунку повинен відповідати сумі зареєстрованого капіталу, що зафіксовано в установчих документах підприємства. Для цього в ході дослідження обсяг відображеного в балансі статутного капіталу порівнюється з даними установчих документів та встановлюється документальне забезпечення господарської операції з передачі майна до статутного капіталу.

Крім того, дані про розмір статутного капіталу порівнюються з даними про внесений капітал.

Документальним підтвердженням власності на корпоративні права юридичної особи є інформація в бухгалтерському обліку підприємства про фінансові вкладення.

Методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції, операції із спільної діяльності та її розкриття у фінансовій звітності визначені П(С)БО12 «Фінансові інвестиції».

Аналізуючи рух грошових коштів досліджуваного підприємства, експерт згідно з балансом визначає джерела формування та напрямки витрачання грошей. Основним джерелом фінансування є збільшення власного капіталу, яке може відбутися внаслідок зростання власних активів та зменшення поточних зобов'язань. Звіт про рух грошових коштів дає можливість оцінити структуру джерел коштів та сфери їх використання за видами діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова).

Якщо експертним завданням є визначення документальної та нормативної обґрунтованості фінансової звітності, то, беручи до уваги

взаємозв'язок показників звіту, їх порівнюють у межах однієї звітної форми або між ними. Проводячи такі дослідження, експерт повинен керуватися Методичними рекомендаціями з перевірки порівнянності показників фінансової звітності підприємства.

Одним із методів, який широко використовується в економічних експертизах, є економічний аналіз, який оцінює фінансові результати за певний період, виявляє резерви виробництва та визначає шляхи раціонального використання активів. Економічний аналіз заснований насамперед на взаємозв'язку різних економічних показників, які за нормальної економічної діяльності перебувають в єдності та мають відповідні загальні базові значення. Тому у разі порушення умов господарських операцій і, як наслідок, спотворення бухгалтерської (фінансової) інформації, взаємозв'язок показників порушується і ці розбіжності можуть бути цілком типовими.

Особливу увагу в дослідженнях слід приділяти синтетичним показникам, отриманим шляхом узагальнення або групування первинних даних, оскільки саме тут часто трапляються помилки, іноді суто механічні. Помилки також трапляються при передачі даних з первинних документів до реєстрів зведеного та аналітичного обліку через неправильний розрахунок продукції та результатів при нарахуванні даних у документах, механічне спотворення та пропуск цифр, відображення суми лише одного рахунку тощо. У разі несвоєчасного виправлення помилок вони переносяться до всіх бухгалтерських реєстрів, включаючи Головну книгу. Іноді помилки трапляються в Головній книзі, навіть якщо їх не було в журналах або аналітичних записах (через помилковий переказ кредитного обороту на інші синтетичні рахунки).

Наявність таких помилкових записів знижує достовірність фінансової звітності, а в деяких випадках це може завдати компанії значної шкоди, накласти на неї та винних фінансові санкції або відкрити кримінальне провадження, коли помилки були навмисними та образливий. Однак

встановлення причинно-наслідкового зв'язку між виникненням помилок у бухгалтерському обліку та повідомленням про зловживання не входить до компетенції економіста-експерта. Експерт лише фіксує помилки та невідповідності і аналізує їх економічний вплив на стан економіки, оцінка всіх інших фактів та наслідків є прерогативою судових слідчих органів.

Окремо слід сказати про роль фінансової звітності при оцінці фінансово-господарського стану підприємств на наявність ознак прихованого, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства; своєчасне виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення превентивних заходів щодо запобігання банкрутству; аналіз для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та відновлення платоспроможності підприємств шляхом їх санації. У таких дослідженнях економісти використовують «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» та «Методику проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій».

Аналіз фінансового стану відповідно до вищезазначених методичних рекомендацій передбачає, перш за все, розрахунок основних груп показників:

- ❖ фінансової стійкості;
- ❖ платоспроможності (ліквідності);
- ❖ рентабельності.

Основою для розрахунку показників є дані Балансів та Звітів про фінансові результати в ретроспективі та інших фінансових звітів. Окреслені постанови та методологія мають формули, на основі яких відповідні дані балансу та звіт про фінансові результати визначають показники.

Після цього отримані значення коефіцієнтів порівнюють із діапазоном, прийнятим у світовій практиці. Однак дослідження не обмежується визначенням значень коефіцієнтів, а є основою для аналізу є пошук обставин, що супроводжували фінансово-господарську діяльність підприємства, з

урахуванням специфіки його діяльності та господарських операцій, правильного управління рішення.

Тому аналізуються господарські операції, які можуть спричинити негативні наслідки з точки зору низької ліквідності, стійкої неплатоспроможності, зниження прибутковості чи навіть повної втрати підприємства. Такі операції можуть включати: довгострокове кредитування проектів, які планувались без урахування ризиків світової фінансової кризи та національної економіки; операції за контрактами, що визначали способи оплати, які не були економічно вигідними для підприємства; операції з відчуження основних засобів; невиправдане кредитування, операції з погашенням кредитів тощо.

2.3. Методика експертного дослідження фінансової звітності

Під час економічної експертизи фінансової звітності підприємства економіст-експерт повинен спочатку встановити її надійність та виявити можливі факти спотворення певних показників. Надійність фінансової звітності забезпечується повнотою та якістю сформованого масиву документації за звітний період. Причинами спотворення показників фінансової звітності можуть бути як рівень кваліфікації бухгалтерів, так і фальсифікація показників керівництвом (власниками) підприємства або спотворення даних у первинних документах працівниками, що в підсумку призводить до фальсифікації показників звітності.

За ступенем впливу на достовірність фінансової звітності викривлення поділяють на

- значні
- незначні.

Значні викривлення впливають на надійність фінансової звітності

настільки суттєво, що користувачі інформації можуть робити помилкові висновки та приймати помилкові управлінські рішення. Викривлення вважається значним не тільки за своєю величиною, але і за характером його виникнення. Незначні викривлення не впливають на обґрунтованість управлінських рішень користувачів, що звітують.

За характером спотворення поділяються на ненавмисні та навмисні. Ненавмисні викривлення є наслідком помилок, допущених через некомпетентність, неуважність, недбалість бухгалтерів, недосконалість системи бухгалтерського обліку та чинного законодавства. Це, зокрема, пропущені суми, арифметичні чи логічні помилки, нерозголошена інформація, неточності під час обробки даних, на основі яких складена фінансова звітність, а в умовах автоматизованої обробки інформації - втрата даних під час зберігання, повторного введення, неточне округлення, помилки програмного забезпечення тощо. Цілеспрямовані спотворення здійснюються з метою введення користувачів фінансової звітності в оману для отримання незаконних економічних або інших вигод:

- завищення прибутку від операційної діяльності або прибутку до оподаткування - для більш позитивного відображення результатів системи управління;
- заниження прибутку до оподаткування - для мінімізації податку на прибуток;
- завищення чистого прибутку - для збільшення прибутків на акцію;
- завищення суми активів - для штучного збільшення капіталізації компанії;
- приховування операційних збитків;
- приховування операцій з вилучення активів або відмивання грошей.

У будь-якому випадку особи, які свідомо спотворюють звітність, прагнуть зробити її більш привабливою для потенційних користувачів - акціонерів (власників), інвесторів або контролюючих органів.

На практиці економічної експертизи розглядаються два типи

навмисних спотворень фінансової звітності: завуальованість та фальсифікація. Внаслідок завуальованості звітність втрачає свою специфіку, але в той же час не порушує жодних вимог законодавства про бухгалтерський облік. Як правило, завіси проводяться на тих статтях фінансової звітності, за якими з тих чи інших причин намагаються приховати реальні показники.

Завуальованість може включати скорочення активів та пасивів (неправильне виконання вимог та зобов'язань), фрагментацію статей для подальшого поєднання з іншими статтями звітності, поєднання різнорідних сум, які намагаються зменшити в одній статті внутрішні зміни в структурі балансу щодо зобов'язань, використання процедур реорганізації (злиття, поглинання) для покращення (погіршення) показників звітності, використання даних звітності філій тощо.

Фальсифікація фінансової звітності пов'язана із заміною одних показників іншими та створенням помилкових уявлень користувачів щодо фінансового стану підприємства та результатів його діяльності. Наприклад, для залучення інвестицій статті балансу спотворюються, на основі чого розраховуються показники ліквідності та фінансової стійкості. Завищення вартості активів та заниження вартості зобов'язань дає змогу завищити величину прибутку, а отже, і величину власного капіталу.

Фальсифікація вважається більш кваліфікованою дією, ніж завуальовання. Вона знижує якість інформації, внаслідок чого звітність не відповідає встановленим вимогам. Фальсифікація фінансової звітності може кардинально змінити результати діяльності підприємства, сприяти вчиненню протиправних дій у податковій сфері, доводячи компанію до банкрутства.

Перш ніж перейти до методу економічної експертизи фінансової звітності, розглянемо загальноприйняті у світовій практиці способи спотворення інформації.

1. Штучне завищення суми чистого доходу від реалізації продукції передбачас:

- передача витрат підконтрольним компаніям, тоді як доходи відображаються в бухгалтерському обліку підприємства;

- розрахунки через фіктивні компанії за неіснуючі товари, в результаті чого реальний грошовий потік супроводжується підробленими документами, а доходи відображаються у звітності, коли це вигідно для суб'єкта господарювання;

- порушення критерію визнання доходів і витрат. Дохід визнається в одному звітному періоді, а витрати, пов'язані з його надходженням, в іншому, що призводить до спотворення результатів діяльності компанії. З метою фальсифікації на межі звітних періодів компанія може визнати дохід у грудні, а витрати, пов'язані з його отриманням – у січні наступного року;

- продаж товару з умовою невизначеності моменту переходу права власності на нього та отримання вигоди (умова викупу), що призводить до заміщення категорій продажу та грошової позики під заставу товару;

- відвантаження товару за фіктивною ціною. Така схема передбачає продаж товарів неналежної якості за ціною якісних товарів з подальшим списанням частини дебіторської заборгованості як нереальної для стягнення.

Ознаки спотворення доходу від реалізації включають невинуватене (без зменшення витрат, збільшення виробничих потужностей) його різке зростання; незрозуміле збільшення обороту дебіторської заборгованості; ріст доходів порівняно з конкурентами та компаніями-партнерами в одній галузі бізнесу; збільшення доходу від реалізації, наприклад, на 30% при одночасному збільшенні дебіторської заборгованості на 75%; значний обсяг продажів підприємствам, вид економічної діяльності та склад засновників яких невідомі.

2. Заниження витрат, а отже, завищення прибутку. Витрати не відображаються або відображаються в інший період, внаслідок чого вартість робіт (послуг) занижена. Симптомами таких викривлень є негативні грошові потоки зі збільшенням прибутковості; незвичне збільшення прибутку порівняно з аналогічними підприємствами галузі.

3. Неправильна оцінка активів або зобов'язань. Для багатьох компаній штучне завищення активів є способом офіційного дотримання умов договорів позики (величини застави або критеріїв, встановлених позичальником для надання або надання позики).

Крім того, завищення вартості активів (особливо дебіторської заборгованості та запасів) та заниження суми зобов'язань штучно збільшує величину прибутку, а отже, завищує суму власного капіталу. А заниження вартості активу та завищення зобов'язань штучно зменшує величину прибутку або призводить до фіктивних збитків. Небезпечними сигналами для експерта є наявність негативних грошових потоків, тоді як звітність показує прибуток; використання складних обґрунтувань для визначення вартості активів, витрат та доходів.

4. Інші сфери маніпуляцій: неправильне відображення інформації про зобов'язання, про пов'язані сторони; проведення та відображення складних операцій з використанням інвестиційних схем або реорганізацій; наявність сумнівних підрядників тощо. Експерт повинен бути з обережністю ставитись до існування значного обсягу операцій із пов'язаними сторонами, із дочірніми компаніями, розташованими в офшорних районах, із сумнівними контрагентами.

Метод економічної експертизи достовірності фінансової звітності включає такі етапи [44]:

1. Експрес-огляд фінансової звітності. Головною метою цього етапу є отримання оперативної оцінки фінансового стану та динаміки розвитку досліджуваного підприємства, виявлення «критичних» моментів його діяльності. Фінансова звітність перевіряється на предмет явних порушень.

Для цього експерт-економіст використовує такі процедури: візуальна та проста бухгалтерська перевірка звітності за формальними підставами та по суті (повнота звітності, правильність усіх форм, наявність усіх необхідних реквізитів, включаючи підписи відповідальних осіб, арифметична перевірка валюта балансу, усі проміжні результати та основні коефіцієнти контролю,

взаємозв'язок показників різних форм звітності, аналіз динаміки зміни показників з метою виявлення незвичних відхилень та різких змін). Це дасть змогу визначити сегменти інформації, експертизі яких слід приділити особливу увагу, або запросити додаткові матеріали.

2. Комплексний огляд фінансової звітності та балансу за всіма рахунками, що дозволить економісту-експерту відстежувати обороти дебету та кредиту відповідних рахунків та скласти уявлення про характер, обсяг та значення окремих операцій.

3. Дезагрегація фінансової звітності. На цьому етапі встановлюється взаємозв'язок між фінансовою звітністю та рахунками, що використовуються для формування цих показників. Щоб якомога точніше підтвердити показники фінансової звітності, експерт-економіст розбиває кожен статтю звіту на складові до окремих залишків або оборотів на рахунках. Формування окремих показників можна простежити за первинними документами та господарськими операціями. Інформація про джерела статей Балансу та Звіту про фінансові результати подана у додатках А та Б.

4. Визначення господарських операцій, в рамках яких буде проводитися економічна експертиза. Оскільки спотворення фінансової звітності, як правило, зумовлене неправильним відображенням господарських операцій в бухгалтерському обліку, під час проведення економічної експертизи доцільно дослідити взаємозв'язки між окремими об'єктами бухгалтерського обліку, що виникають під час господарських операцій. Такі відносини називаються діловими циклами. Під час економічної експертизи фінансової звітності доцільно розрізняти такі цикли: пропозиція, виробництво, продаж та формування фінансових результатів, розрахунки, використання прибутку та формування капіталу, інвестиції. Класифікація ділових циклів дозволяє ідентифікувати рахунки дебету одного рахунку та кредиту іншого, таким чином виявляючи спотворення або прогалини в записах.

5. Перевірка правильності відображення в бухгалтерському обліку всіх

господарських операцій, обґрунтованості їх повноти, надійності та точності. На цьому етапі експерт аналізує первинну документацію, яка є основою для відображення господарських операцій на рахунках.

6. Перевірка правильності узагальнення та групування даних бухгалтерського обліку та їх передача до бухгалтерських регістрів.

7. Перевірка правильності формування показників фінансової звітності на основі даних бухгалтерських регістрів. На цьому етапі складається остаточний висновок експерта-економіста про спотворення фінансової звітності, який відображається у висновку експерта.

Найефективнішим способом виявлення фальсифікації фінансової звітності є дослідження подій, що виходять за рамки звичайної практики: різкі необґрунтовані відхилення показників порівняно з попереднім звітним періодом або іншими порівняльними даними; збільшення доходу за рахунок зменшення грошових надходжень; збільшення запасів при зменшенні кредиторської заборгованості тощо. Для виявлення таких спотворень використовуються аналітичні процедури (вертикальний, горизонтальний аналіз, фінансовий аналіз показників або коефіцієнтів). Якщо аналіз показників проводиться з метою виявлення симптомів, незвичних співвідношень показників фінансової звітності, доцільно попередньо встановити критерії, відхилення від яких вважатимуться ненормальними. При використанні аналітичних процедур фінансові показники суб'єкта порівнюються з порівнянними показниками за попередні роки, з очікуваними результатами діяльності, з показниками підприємств, які займаються подібною діяльністю.

Якщо експерт виявить ознаки правопорушень, що призводять до банкрутства підприємства, то за результатами аналізу фінансового стану, що проводиться згідно з фінансовою звітністю, він може виявити фактори, що впливають на зниження платоспроможності. Подальший аналіз фінансової звітності дозволяє визначити, чи можна було запобігти неплатоспроможності підприємства або уникнути банкрутству. Порівнюючи результати з іншими

доказами, експерт-економіст може констатувати факт умислу в діях керівника, власника бізнесу або службовців.

2.4. Порушення у фінансовій звітності: помилки і фальсифікація

Аудит фінансової звітності може виявити, на перший погляд, однакові факти порушень, які в більш глибокому дослідженні можна трактувати як навмисні (шахрайство, фальсифікація) та ненавмисні (помилка). Категорія "помилка" застосовується до ненавмисних порушень, які трапляються внаслідок так званого "людського фактора" в документації, випадкового пропуску, прорахунку або викривлення певних фактів економічного життя в результаті змін чинного законодавства, недбалості, недбалість тощо.

Ненавмисні помилки поділяються на технічні та бухгалтерські. Технічні помилки трапляються, наприклад, під час складання та розрахунку податкових платежів:

1) у процесі обчислення сум податку (застосування неправильної ставки);

2) під час перенесення даних бухгалтерського обліку до податкових декларацій (розрахунків);

3) у разі неправильного заповнення рядків декларації за умови повного та правильного відображення операцій, здійснених підприємствами та організаціями, в бухгалтерських регістрах.

До цього ж типу належать відхилення через необережність, неправильне перенесення залишків на рахунках тощо. Переважна більшість таких викривлень повинна бути виявлена та ліквідована системою внутрішнього контролю. Помилки в бухгалтерському обліку виникають в результаті неправильного відображення на рахунках фінансово-господарських операцій. У цьому випадку особлива увага звертається на помилки, що призводять до заниження або завищення об'єктів оподаткування, внаслідок чого результати фінансово-господарської діяльності організації спотворюються, відображаються у звітності і, як результат, з'являються неправильно розраховані податки [52].

Навмисні помилки – це засіб ділової політики організацій, зокрема

акціонерних товариств, які на початку ХХІ століття спричинили так звану «кризу в бухгалтерському обліку», пов'язану з шахрайством у публічній фінансовій звітності, що призвела до банкрутства великих компаній. Ця проблема є однією з найважливіших в бухгалтерському обліку. Питання шахрайства у звітності є актуальним як у країнах з розвинутою ринковою економікою (Європейський Союз, США), де юридичні та професійні традиції в бухгалтерському обліку мають більше століття історії, так і в країнах, де в даний час триває процес реформування бухгалтерського обліку і перехід до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Компанія «PwC Україна» кожні два роки проводить дослідження на тему: «Всесвітній огляд економічних злочинів». Більшість учасників опитування в Україні – це представники приватних (69%) і публічних організацій (24%) та представники урядових, державних та некомерційних організацій, які складають 7% учасників опитування. Основна теза представників урядових, державних та некомерційних організацій у відповідях полягала в тому, що вони не стикалися з ситуаціями зловживань за останній рік або вони не знають про такі ситуації.

Натомість приватні компанії кажуть, що стикаються з ситуацією економічної злочинності майже втричі частіше, ніж державні організації. Найпоширенішими видами зловживань у приватних компаніях є привласнення майна (31%); корупція та хабарництво (29%) та маніпуляції з фінансовою звітністю (14%).

Аналітичний огляд показує, що існує багато видів економічних злочинів (деякі з них - привласнення майна (73%), підкуп та корупція (60%), маніпуляції з фінансовою звітністю (30%) - більш поширені і систематично містяться у відповідях всіх респондентів).

У «Національному звіті щодо махінацій і зловживань на робочому місці» за 2018 р. Асоціація сертифікованих спеціалістів з розслідування махінацій (ACFE) вирізняла махінації з звітністю як одну з трьох категорій корпоративних махінацій (до інших двох відноситься привласнення активів та

корупцію).

Разом вони коштують економіці США 1 трлн. доларів США на рік. Звичайно, шахрайство з фінансовою звітністю не обмежується кордонами США. З усіх трьох категорій шахрайства, виявленого АCFE, повідомлення про шахрайство є найменш поширеним, на нього припадає лише 10%, але такий тип шахрайства завжди означає серйозні збитки. Втрати від шахрайських схем із звітністю є найбільш вагомою частиною у вартісному відношенні (79% від загальної кількості збитків) і становлять 2 мільйони доларів США, тоді як збитки від привласнення активів становлять 6% (150 тис. доларів США), а збитки від корупції - 15% (375 тис. Доларів США) [31].

Щодо шахрайства, слід додати, що згідно з АCFE та PwC, 53% схем шахрайства виконувались власниками або менеджерами фірми, 36% - були довірені менеджерам і лише 11% - простим працівникам фірми .

Шахрайство з фінансовою звітністю здійснюється різними способами, які можна класифікувати за такими схемами (табл. 2.1).

Основні складові таблиці можна інтерпретувати таким чином. Для власників або керівництва є більше поле шахрайства або маніпуляцій, але зазвичай вони мають бути здійснені діями працівників.

Що стосується наведених вище схем, то, як правило, кілька з вищезазначених порушень відбуваються одночасно.

Підготовка неправильних звітів з метою отримання власних вигод практикується доволі давно. Ці порушення з'явилися із появою самої звітності. Однак довести факт шахрайства за допомогою звітування не є просто. Щоб звинуватити когось у повідомленні про шахрайство, необхідно довести, що стандарти бухгалтерського обліку, яким повинна відповідати фінансова звітність, були порушені свідомо під час її складання.

Вітчизняні підприємства вдаються до маніпуляцій та шахрайства з ряду причин, а саме :

- отримання плати та премії за досягнення поставлених фінансових цілей;

Таблиця 2.1

Суб'єкт фальсифікації	Характер фальсифікації		
	Види тиску	Дії	Обсяги отримання вигод за результатами фальсифікації
Власник (керівництво)	Особиста вигода (заниження податків, формування завищеної ціни бізнесу, отримання бонусу або премії)	Ігнорування або використання слабких сторін системи внутрішнього контролю	Залежить від рангу посади
Співробітники	Власна вигода, отримання премії.		Розмір отриманої винагороди
<p>Схеми фальсифікації:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Маніпуляції, фальсифікації (включаючи підробку) або зміна бухгалтерських записів або первинної документації, на основі якої складається фінансова звітність. 2. Неправильне тлумачення або умисне порушення в фінансовій звітності подій, операцій чи іншої суттєвої інформації. 3. Навмисне неправильне застосування принципів бухгалтерського обліку щодо сум, класифікацій, методів подання або розкриття інформації. 4. завищення вартості активів; заниження зобов'язань; заниження витрат; завищення доходу; створення тимчасових різниць (тобто загальний дохід кількох звітних періодів правильний, але в одному періоді дохід завищений, а в іншому занижений, наприклад, через раннє визнання доходу; це форма запозичення з майбутнього до прикрашати "сьогодення). 5. Неправильна класифікація статей балансу (зазвичай це навмисна класифікація необоротних активів як поточних чи поточних як довгострокових для покращення коефіцієнта поточної ліквідності та інших фінансових показників). 6. Виконання шахрайства з розкриттям інформації (нерозкриття важливих приміток у фінансовій звітності або спотворення фактів у примітках). 			

- збільшення вартості акцій компанії за рахунок високих фінансових результатів;
- збереження робочого місця внаслідок примусу до фальсифікації досягнень певного підрозділу чи підприємства в цілому;
- тиск вищого керівництва;

- тиск з боку конкурентів у галузі;
- прагнення переконати кредиторів у надійності співпраці з компанією, збільшити кредитну лінію тощо;
- прагнення запевнити страховиків у тому, що компанія несе незначні ризики;
- прагнення запевнити інвесторів, що компанія є вигідною інвестицією.

Поняття шахрайства з фінансовою звітністю досить широке. Одним із проявів шахрайства у фінансовій звітності є фальсифікація. Варто зазначити, що фальсифікація фінансової звітності має значний вплив на ринок капіталу та довіру його учасників до інформації, що міститься у фінансовій звітності.

Як зазначає Артур Левіт, член Комісії з цінних паперів та фондового ринку США, «ми спостерігаємо поступове, але значне зниження якості фінансової звітності. Область махінацій занадто велика. Доходи компаній стають бажаними керівництвом, а не реальними» [1].

Спотворення фінансової звітності шляхом фальсифікації створює ризик, пов'язаний з фінансовою звітністю, знижує ефективність фондового ринку, робить приватний сектор менш прозорим та ускладнює ефективність державного контролю.

Проблема фальсифікації фінансової звітності не нова, але на сучасному етапі вона здійснюється на тлі глобалізаційних процесів, що визначає її принципово нову природу. Метою фальсифікації звітів є досягнення економічної ситуації, яка відповідає егоїстичним намірам бізнесу. Як правило, такий підхід спрямований проти інтересів держави та партнерів компанії.

Від фальсифікації фінансової звітності можуть постраждати не лише зовнішні, але й внутрішні користувачі: працівники компанії, внутрішні аудитори, керівництво, власники. Внутрішні користувачі можуть зазнати як фінансових, так і нефінансових збитків (наприклад, погіршення репутації компанії). Однак, як показує практика, зовнішні користувачі страждають набагато більше, ніж внутрішні.

На сучасному етапі США були одними з перших, хто зосередився на цьому явищі. Це було пов'язано з високорозвиненим фондовим ринком, тому країна зіткнулася з необхідністю створити ефективну систему запобігання шахрайству у фінансовій звітності. Як результат, на сьогодні Сполучені Штати мають найбільший досвід у цій галузі. Національна комісія США з фальсифікації фінансової звітності визначає фальсифікацію як навмисний акт чи бездіяльність, що призводить до суттєвих викривлень у фінансовій звітності [58].

Таким чином, необхідно визначити суть поняття «фальсифікація». Асоціація сертифікованих бухгалтерів визначає фальсифікацію як навмисне спотворення або приховування значущих фактів або даних бухгалтерського обліку, що вводить користувача бухгалтерського обліку в оману та інколи заохочує до зміни рішення, прийнятого на основі фінансової звітності.

Інститут внутрішніх аудиторів визначає фальсифікацію фінансової звітності як залучення вищого керівництва до неправдивого викривлення та привласнення майна, що наразі існує або планується отримати, і ці дії здійснюються через оманливу фінансову звітність.

З огляду на наведені вище визначення фальсифікації, можна виділити такі ознаки, як:

- фальсифікація фінансової звітності, як і будь-яке інше шахрайство, є навмисним актом з метою обману людини або групи людей;
- фальсифікація фінансової звітності приносить певну шкоду користувачам;
- фальсифікація фінансової звітності - найчастіше вчинок або бездіяльність, суть яких полягає або у застосуванні стандартів бухгалтерського обліку формально, або ухиленні від застосування стандартів бухгалтерського обліку в процесі складання фінансової звітності.

Таким чином, фальсифікація фінансової звітності - це навмисне спотворення інформації у фінансовій звітності з метою обману зовнішніх або внутрішніх користувачів.

Виявлена фальсифікація фінансової звітності компанії, крім значного негативного впливу на довіру учасників ринку та суспільства загалом до фінансової звітності, також суттєво збільшує страхові витрати компанії, знижує продуктивність та моральний стан працівників, знецінює ділову репутацію [15, с. 32].

На відміну від планової економіки, в новому діловому середовищі компанії мають реальний інтерес «прикрасити» свою фінансову звітність. Якщо раніше, під час функціонування командно-адміністративної системи, причиною спотворення показників звітності було бажання відобразити показники відповідно до запланованого, то на сучасному етапі це практично стало однією з умов виживання підприємство.

Н. І. Петренко стверджує, що, називаючи звіти компанії за певний період спотвореними або викривленими чи прикрашеними експерти мають на увазі одне і те ж: звіт неправильно відображає господарські операції, містить неточні показники, відображає фінансовий стан компанії або складається із порушення певних вимоги.

Однак ці поняття не є синонімами. Прикрашену звітність слід розглядати як один із видів спотвореної або викривленої звітності. Зазвичай потреба в такій звітності виникає у акціонерних товариств, підприємств, які хочуть залучити додаткові кошти. Протилежність «прикрашеної» звітності – це звітність, яка відображає збитки компанії, фінансовий стан, який гірший, ніж є насправді. Метою такої звітності є ухилення від сплати податків, виплата дивідендів акціонерам. "Спотвореними" або "завуальованими" слід називати дані бухгалтерського обліку як способи фальсифікації звітів [75, с. 122].

Як показує практика застосування бухгалтерських стандартів, простір для фальсифікації звітів є доволі великий. З одного боку, компанії намагаються вибрати альтернативу, щоб показати своє фінансове становище якнайкраще, з іншого боку, межа між цим бажанням і фальсифікацією дуже тонка.

США демонструють дуже ефективний приклад боротьби з фінансовими шахрайствами - прийняття закону Сарбейнса-Окслі, який передбачає суворе покарання осіб, причетних до фальсифікації фінансової звітності. Слід додати, що серйозних фінансових шахрайств у США не було зафіксовано з часу прийняття закону Сарбейнса-Окслі.

Л.Ю. Брюханов стверджує, що для фальсифікації фінансової звітності мають бути дійсними три передумови:

- наявність факторів ризику;
- можливість фальсифікації;
- суб'єкт господарювання, який фальсифікує фінансову звітність, не має високих морально-етичних принципів, які могли б запобігти її фальсифікації [15, с. 33].

Автор поділяє фактори, що впливають на фальсифікацію фінансової звітності, на фактори макро- та мікрорівні. До факторів макрорівню належать політичні, економічні, соціально-культурні та галузеві характеристики ведення бізнесу. До факторів на макрорівні належать фінансово-економічний стан компанії, виробничий потенціал, корпоративні відносини, кваліфікація, репутація та морально-етичні якості керівництва компанії [15, с. 31].

Основними заходами запобігання фальсифікації фінансової звітності є система внутрішнього контролю на підприємстві, яка повинна охоплювати всі сфери бухгалтерського обліку. Другим елементом запобігання фальсифікації фінансової звітності може стати комплекс законодавчих заходів.

Іншим важливим аспектом є своєчасне виявлення фальсифікації фінансової звітності. Для цього проводиться такий комплекс дій:

- огляд фінансової звітності та приміток до неї, з метою формування інформації про організацію, її діяльність, фінансові результати за період та фінансовий стан на кінець періоду;
- визначення зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть збільшити ризик фальсифікації фінансової звітності.

До внутрішніх факторів належать фактори, пов'язані із загальним стилем управління та загальною атмосферою в організації; наявність тиску в напрямку досягнення фінансових цілей керівництвом; кадрова політика; кваліфікація працівників бухгалтерської служби підприємства; як організація підходить до стратегічного планування та чи передбачає вона швидке зростання, чи вимагає організація дотримання етичного кодексу та інших суб'єктів. Зовнішні фактори включають стан економіки в регіоні, в якому працює компанія, галузеві тенденції, розвиток технологій у галузі, наявність нового законодавства чи нормативних вимог, зміни курсів валют країн, де компанія працює, зміни процентних ставок за кредитами, появою нових конкурентів та іншими факторами.

- вивчення системи внутрішнього контролю: чи створює вона можливості для шахрайства з фінансовою звітністю;
- проведення аналітичних процедур для виявлення незвичних зв'язків елементів та тенденцій, які можуть бути ознаками шахрайства;
- розробка спеціальних аудиторських процедур, спрямованих на виявлення шахрайства та зосередження уваги на тих, які мають найбільш значний вплив на показники у фінансовій звітності;
- оцінка результатів проведених процедур та формулювання висновків щодо фальсифікації звітності.

Висновки до розділу 2

Збільшення кількості процедур, методів, засобів, що застосовуються для захисту економічної діяльності, зумовлено використанням сучасних експертних технологій. Можливість проведення експертизи забезпечує оцінку ефективності заходів захисту та підготовку обґрунтованих висновків для прийняття відповідних рішень як органами державного контролю, судовими органами так і суб'єктами господарювання, які потребують

всестороннього вивчення причин та умов, в яких відбувається економічне зловживання чи порушення.

Проведення економічної експертизи фінансової звітності відбувається у декілька етапів. На першому етапі відбувається експрес огляд фінансової звітності з метою отримання оцінки фінансового стану, динаміки показників та виявлення візуальних неточностей. На другому етапі відбувається комплексний огляд фінансової звітності дозволить економісту-експерту відстежувати обороти дебету та кредиту відповідних рахунків та скласти уявлення про характер, обсяг та значення окремих операцій. На третьому етапі відбувається роздроблення фінансової звітності за елементами і групами аж до дослідження інформації на рахунках. Відбувається зворотній процес до складання звітності. На четвертому етапі відбувається визначення господарських операцій з порушенням які і стану об'єктами експертизи. П'ятий етап передбачає перевірку правильності відображення в бухгалтерському обліку всіх господарських операцій, обґрунтованості їх повноти, надійності та точності. На шостому етапі відбувається перевірка правильності узагальнення та групування даних бухгалтерського обліку та їх передача до бухгалтерських реєстрів. Заключний етап передбачає складання висновку про проведену перевірку експерта-економіста.

При перевірці фінансової звітності можуть бути виявлені невірні дані. Неправильна інформація у фінансовій звітності може бути пов'язана з помилками або шахрайством. Виявлення причин невірної інформації сприятиме швидкому усуненню помилок і загалом покращенню ефективності господарської діяльності.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

3.1. Методика здійснення економічного аналізу фінансової звітності підприємства

Об'єктивні умови жорсткої конкуренції, пов'язані з активним впровадженням різних механізмів управління суб'єктів господарювання, вимагають, перш за все, збереження високих конкурентних позицій. За цих обставин попит на фінансову інформацію значно зростає. Саме виняткова роль інформаційного забезпечення в управлінських процесах викликає підвищену увагу до фінансової звітності як основного джерела інформації про майновий та фінансовий стан підприємства, а також про результати виробничо-господарської діяльності за звітний період. Вивчення проблеми звітності та її аналіз є актуальним та важливим у сучасних умовах бізнесу, оскільки єдиний порядок складання та подання фінансової звітності сприятиме уніфікації вихідної інформації, загальному розумінню показників звітності зовнішніми користувачами.

Слід зазначити, що вплив фінансової звітності на ефективність прийняття рішень визначається тим, наскільки вона відповідає потребам користувачів [46]. Процес бухгалтерського обліку закінчується складанням фінансової звітності про господарську діяльність підприємства. Правова база для складання фінансової звітності регулюється Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», а також Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку НП(С)БО 1. Державне регулювання фінансової звітності в Україні проводиться для створення єдиних правил складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств [59].

Звітність – це система показників у вигляді таблиці, що відображає обсяги та результати діяльності підприємства. Його складання є

завершальним етапом бухгалтерської роботи. Фінансова звітність визначається НП(С)БО 1 як фінансова звітність і відображає фінансовий стан підприємства та результати його діяльності за звітний період.

Метою такої звітності є забезпечення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, які покладаються на неї як на основне джерело фінансової інформації при прийнятті економічних рішень. Для прийняття економічних рішень користувачам фінансової звітності потрібна інформація про фінансовий стан, результати діяльності та зміни фінансового стану підприємства [46].

На думку В. Рубейкіна, фінансова звітність - це фінансова звітність, яка містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових потоків підприємства за звітний період. Відповідно до статті 1 Закону про бухгалтерський облік, користувачами фінансової звітності є фізичні або юридичні особи, яким для прийняття рішень потрібна інформація про діяльність підприємства [84].

Для того, щоб фінансова звітність була зрозумілою для користувачів згідно вимог НП(С)БО у ній має міститись інформація про [59]: підприємство; звітна валюта та її одиниця виміру; дата звітності та звітний період; облікова політика підприємства та її зміни; консолідацію фінансової звітності; аналітична інформація щодо статей фінансової звітності; аналітичну інформацію щодо статей фінансових звітів; обмеження щодо володіння активами; припинення (ліквідацію) окремих видів діяльності; виявлені помилки та пов'язані з ними коригування; участь у спільних підприємствах; іншу інформацію.

Основними вимогами до звітності є реальність, своєчасність, прозорість, єдність методології показників звітності, порівнянність показників звітності з минулими даними. Якісні характеристики фінансової звітності такі: інформація, надана у фінансовій звітності, повинна бути чіткою та розробленою для однозначного тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та інтерес у сприйнятті цієї

інформації [51, с. 73].

Передумовою порівнянності є надання відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику та зміни. Кожен фінансовий звіт повинен містити дату його подання або період, який він охоплює. Якщо період, за який складається фінансова звітність, відрізняється від звітного періоду, передбаченого цим Національним положенням (стандартом), причини та наслідки слід розкривати у примітках до фінансової звітності. У фінансовій звітності має бути зазначена валюта, в якій відображаються елементи звітності, та одиниця виміру. Якщо валюта звітності відрізняється від валюти бухгалтерського обліку, суб'єкт господарювання повинен розкрити причини цього та методи, що використовуються для перекладу фінансової звітності з однієї валюти в іншу [46].

Фінансовий аналіз – це спеціальний метод оцінки та прогнозування фінансового стану підприємства на основі його фінансової звітності.

Метою фінансового аналізу на підприємстві є виявлення тенденцій зміни фінансового стану підприємства в минулому, оцінка поточного стану, обґрунтування можливих майбутніх подій, а також визначення ступеня операційних та фінансових ризиків підприємства.

Основними об'єктами експертного аналізу фінансової звітності підприємства є:

- ✓ рух грошових коштів;
- ✓ аналіз активів та пасивів;
- ✓ аналіз ймовірності банкрутства;
- ✓ оцінка ліквідності;
- ✓ прибутковість та фінансова стійкість;
- ✓ аналіз товарообігу;
- ✓ комплексна оцінка стану підприємства з отриманими висновками та рекомендаціями.

Джерелами інформації для фінансового аналізу є внутрішня інформація

підприємства, а саме бухгалтерський облік та управлінська звітність. Також використовуються зовнішні дані (політична та економічна ситуація, курси валют, курси цінних паперів, дохідність цінних паперів, показники фінансового стану інших компаній).

Проведення фінансового аналізу на підприємстві може здійснюватися різними методами, які включають цілі та завдання, а також наділені індивідуальними особливостями

На сьогоднішній день найпоширенішими методами фінансового аналізу є:

- методи вертикального аналізу, який полягає у співвідношенні одного показника до іншого показника з однієї групи за той самий проміжок часу;
- горизонтальний аналіз, суть якого полягає у порівнянні кожного звіту з подібною позицією, але в попередні роки;
- коефіцієнтний аналіз, який спрямований на вивчення складу активів підприємства, правильності їх використання;
- аналіз тенденцій та факторний аналіз, що являє собою групу методів, що використовуються для зменшення кількості змінних та їх узагальнення.

Застосування кожного із цих методів має свої переваги та недоліки.

Типовою помилкою фінансового аналізу в результаті оцінки є вузьконаправленість. Аналізуючи лише певні процеси, експерт опускає безліч факторів, що впливають на ситуацію в цілому. Для достовірності оцінки фінансового стану підприємства необхідно враховувати всі можливі обставини, які вплинули на динаміку показників.

Надмірне бажання деталізувати фінансовий аналіз призвело до розробки, розрахунку та поверхневого використання надмірної кількості фінансових коефіцієнтів, які знаходяться у функціональній залежності [5].

Враховуючи вищевикладене, на наш погляд, доцільніше провести комплексний фінансовий аналіз із залученням усіх цих методів за

спеціальним алгоритмом, який представлений на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Алгоритм проведення комплексного аналізу

Враховуючи вищевикладене, з метою економічної експертизи доцільно проводити комплексний фінансовий аналіз із залученням усіх цих методів за спеціальним алгоритмом, який представлений на рис. 3.1.

Суть цього методу полягає у проведенні фінансового аналізу поетапно. На кожному етапі експерт вивчає фінансову звітність підприємства. Якщо результати цього аналізу є достовірними, економічний експерт переходить до наступного етапу аналізу. Якщо результати незадовільні, або передбачається, що відбулося спотворення, експерт повертається на нижчий етап і шукає можливі помилки або прогалини у фінансовій інформації.

Поряд із глобальними проблемами фінансової оцінки ми можемо визначити проблеми, характерні для України. Наприклад, на надійність висновків та результатів фінансового аналізу впливає правильне розуміння сутності дослідження. Методологія фінансового аналізу в ринковій економіці прийшла в Україну з-за кордону, і тому у вітчизняній літературі часто є кілька версій перекладу на українську мову одного і того самого терміна.

Часто результати фінансового аналізу на основі інформації є ненадійними. Крім того, інформація, що вивчається, може бути спотворена як з об'єктивних, так і з суб'єктивних причин. Інфляційні процеси також є причиною спотворення вихідної інформації.

На сучасному етапі економічного розвитку перед фінансовим аналізом та оцінкою фінансового стану підприємства ставляться нові завдання, що визначають нові напрямки розвитку. В умовах ринкової економіки оцінка фінансового стану стає основою для формування завдань і цілей. Чим складніші завдання, бізнес-процеси, цілі, тим якіснішим та детальнішим повинен бути фінансовий аналіз та його об'єктивна оцінка.

Підприємство повинно висвітлювати обрану облікову політику, описуючи: принципи оцінки статей звітності; методи обліку за окремими статтями звітності. Інформація, що підлягає розкриттю, надається безпосередньо у фінансовій звітності або в примітках до неї. У примітках до фінансової звітності слід розкрити: облікову політику компанії; інформація, яка не надається безпосередньо у фінансовій звітності, але вимагається відповідними положеннями (стандартами); інформація, що містить додатковий аналіз елементів звітування, необхідних для забезпечення її зрозумілості та доречності [46].

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс складається в останній день звітного періоду. Проміжна (щомісячна, квартальна) звітність, яка охоплює певний період, є сукупною сумою з початку звітного року. Так, за періодичністю складання та подання звітність подається за рік, місяць, квартал, півріччя, дев'ять місяців.

Фінансова звітність підприємства використовується власниками самостійно для аналізу та контролю за виконанням договірних зобов'язань, аналізу господарської діяльності, для складання планів на майбутнє [72].

Крім того, звітність подається: до вищої підпорядкованої організації, якщо така існує, з метою управління роботою підприємства; контрагентам (покупці, постачальники тощо), а також банківським установам (для контролю за використанням банківського кредиту), якщо це передбачено кредитним договором; статистичним органам, податковим установам [84, с. 327].

Фінансова звітність включає показники діяльності філій, представництв та інших відокремлених підрозділів підприємства. Річний фінансовий звіт повинен супроводжуватися Примітками, де викладаються основні фактори, що впливали на результати діяльності підприємства у звітному році, та висвітлюються фінансовий та майновий стан і перспективи діяльності підприємства. Тому експертиза фінансової звітності повинна встановити правильність даних їх обґрунтувати і пояснити.

На думку С. П. Чорнуцького, економічна експертиза, як форма контролю може проводитися для перевірки внутрішньосистемного та внутрішньогосподарського контролю.

Відповідно, внутрішньосистемний контроль – це контроль за виконанням певних планових завдань з виробничо-фінансової діяльності, використання матеріальних та фінансових ресурсів, запобігання безвідповідальному управлінню та розтраті, сприяє збереженню майна, правильної побудови облікової системи та контрольно-ревізійної роботи, дотримання чинного законодавства про виробничу та фінансову діяльність.

У свою чергу, внутрішньогосподарський контроль – це перевірка всіх операцій у структурних підрозділах з метою запобігання перевитраті матеріальних та фінансових ресурсів, виконання виробничих планів і раціонального використання робочої сили, впровадження нових методів та передових технологій.

3.2. Етапи проведення аналітичного експертного оцінювання фінансової звітності

Практика господарської діяльності показує, що сьогодні аналіз фінансової звітності вітчизняних підприємств базується на превентивному підході. Він спрямована на формування комплексу інструментів для визначення дисфункцій фінансово-господарської діяльності вітчизняних підприємств.

На основі аналізу фінансово-економічної літератури можна зазначити, що етапами аналізу фінансової звітності вітчизняних підприємств є:

Етап 1. Підготовка інформаційної бази для формування показників фінансової звітності вітчизняних підприємств;

Етап 2. Формування показників фінансової звітності вітчизняних підприємств;

Етап 3. Аналіз та оцінка фінансової звітності вітчизняних підприємств.

Цілком очевидно, що інформаційною базою для аналізу фінансової звітності вітчизняних підприємств є форма 1 Баланс і форма 2 «Звіт про фінансові результати».

Основними показниками фінансової звітності вітчизняних підприємств, які всебічно характеризують фінансово-господарську діяльність є:

- показники майнового стану;
- показники ліквідності;
- показники фінансової незалежності;
- показники ділової активності;
- показники рентабельності.

Основні показники, які відображені у фінансовій звітності представлені в таблиці 3.1.

Група показників майнового положення характеризує наявність та стан матеріального забезпечення діяльності підприємства. Майнове положення компанії показує стабільність її діяльності в довгостроковій перспективі.

Таблиця 3.1

Показники фінансової звітності вітчизняних підприємств

Показник	Формула для розрахунку
Група I. Показники майнового положення	
Коефіцієнт зносу основних засобів	$\frac{\text{Знос основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів (ПВОЗ)}}$
Коефіцієнт оновлення основних засобів	$\frac{\text{ПВ}^{\text{ФАКТ}} - \text{ПВ}^{\text{БАЗ}}}{\frac{\text{ОЗ}}{\text{ПВ}^{\text{БАЗ}} \cdot \text{ОЗ}}}$
Група II. Показники ліквідності	
Коефіцієнт покриття	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{\text{Швидкоореалізовані активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\text{Найбільш ліквідні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Група III. Показники фінансової незалежності	
Коефіцієнт фінансування	$\frac{\text{Позиковий капітал}}{\text{Власний капітал}}$
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$\frac{\text{Чистий оборотний капітал}}{\text{Оборотні активи}}$
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$\frac{\text{Чистий оборотний капітал}}{\text{Власний капітал}}$
Група IV. Показники ділової активності	
Коефіцієнт оборотності активів	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Активи}}$
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Кредиторська заборгованість}}$
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Дебіторська заборгованість}}$
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Запаси}}$
Коефіцієнт оборотності основних засобів	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Основні засоби}}$
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Власний капітал}}$
Група V. Показники рентабельності	
Коефіцієнт рентабельності активів	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}}$
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$
Коефіцієнт рентабельності діяльності	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}$
Коефіцієнт рентабельності продукції	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Собівартість продукції}}$

Під ліквідністю підприємства розуміють здатність виплачувати кошти за своїми короткостроковими зобов'язаннями. Компанія, яка здатна виконувати свої короткострокові зобов'язання, продаючи свої оборотні

активи, вважається ліквідною. Ліквідність одночасно характеризує платоспроможність підприємства протягом часу, визначеного поточними зобов'язаннями.

Коефіцієнти ліквідності дозволяють визначити здатність компанії сплачувати свої короткострокові зобов'язання протягом звітного періоду. Найважливішими серед них для управління фінансами є коефіцієнти покриття, швидкої ліквідності та абсолютної ліквідності.

Фінансова незалежність підприємства це фінансовий стан, при якому підприємство здатне забезпечити свій розвиток і задовольнити вимоги зовнішнього середовища. В умовах фінансової незалежності підприємство здійснює безперервний процес фінансово-господарської діяльності, вільно маневрує готівкою, оновлює та розширює виробництво.

Ділова активність формується за результатами та ефективністю виробничої діяльності підприємства. Показники ділової активності дозволяють оцінити на скільки підприємство використовує власні активи. До цієї групи належать різні коефіцієнти оборотності: активів, кредиторської і дебіторської заборгованості, матеріальних запасів, основних засобів, власного капіталу та ін.

Рентабельність є одним з основних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів та ступінь використання капіталу в процесі виробництва. Коефіцієнти рентабельності – система показників, що характеризують здатність підприємства одержувати необхідний прибуток у процесі своєї господарської діяльності.

На другому етапі пропонується розрахувати інтегральні показники фінансової звітності досліджуваного підприємства, а саме: майнового стану, ліквідності, фінансової незалежності, ділової активності та рентабельності за методом сум [2, с. 210].

Такий метод є найбільш ефективним. Це пояснюється тим, що показники фінансової звітності вітчизняних підприємств, які входять до кожної аналітичної групи, еквівалентні один одному і мають однакові

одиниці виміру.

Нормативне значення для інтегрального показника майнового стану - 2; ліквідність 5; фінансової незалежності 4; ділова активність 12 та прибутковість 4. На третьому етапі необхідно розрахувати коефіцієнти ваги інтегральних показників фінансової звітності вітчизняних підприємств. Їх можна визначити за допомогою експертної оцінки або статистичного моделювання [3, с. 281].

Результати використання методу аналізу ієрархій для визначення ваг інтегрованих показників фінансової звітності вітчизняних підприємств представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Матриця попарних порівнянь коефіцієнтів вагомості інтегральних показників фінансової звітності ПП «Енергетик»

Інтегральний показник	Інтегральний показник майнового	Інтегральний показник	Інтегральний показник фінансової незалежності	Інтегральний показник ділової активності	Інтегральний показник рентабельності	Вектор	Ранг
Інтегральний показник майнового положення	1	1/3	1/5	1/7	1/9	0,04	5
Інтегральний показник ліквідності	3	1	1/3	1/5	1/9	0,06	4
Інтегральний показник фінансової незалежності	5	3	1	1/3	1/5	0,13	3
Інтегральний показник ділової активності	7	5	3	1	1/3	0,26	2
Інтегральний показник рентабельності	9	7	5	3	1	0,51	1
Індекс узгодженості	0,06						

Для запобігання неточностей у визначенні коефіцієнтів вагомості інтегральних показників з фінансової звітності вітчизняних підприємств доцільно використати метод аналізу ієрархій [76, с. 384].

У таблиці 3.2 інтегральні показники фінансової звітності які використовують для обчислення фінансового стану вітчизняних підприємств згідно збільшення їх значимості доцільно проранжувати так:

- інтегральний показник майнового положення
- інтегральний показник ліквідності;
- інтегральний показник фінансової незалежності;
- інтегральний показник ділової активності;
- інтегральний показник рентабельності;

Співвідношення узгодженості пріоритетів експертів з коефіцієнтами ваги інтегральних показників фінансової звітності вітчизняних підприємств знаходиться в діапазоні регулювання і становить 0,06. Тобто від 0 до 0,2.

На четвертому етапі, на наш погляд, необхідно розрахувати комплексний інтегральний показник фінансової звітності вітчизняних підприємств за модифікованим методом сум [87]. Це пов'язано з тим, що показники майнового стану, ділової активності, фінансової незалежності, ліквідності та прибутковості не є рівнозначними.

$$КФЗ^{\text{факт}} = \frac{\sum_{i=1}^n w_i \frac{I_i^{\text{факт}}}{I_i^{\text{норм}}}}{\sum_{i=1}^n w_i},$$

де $КФЗ^{\text{факт}}$ це комплексний інтегральний показник фінансової звітності вітчизняних підприємств;

$I_i^{\text{факт}}$ це фактичне значення інтегрального показника фінансової незалежності, майнового стану, ліквідності, ділової активності чи рентабельності;

$I_i^{\text{норм}}$ це нормативне значення інтегрального показника фінансової незалежності, майнового стану, ліквідності, ділової активності або рентабельності;

w_i це рівень вагомості інтегрального показника фінансової незалежності, майнового стану, ліквідності, ділової активності або рентабельності.

Таким чином отримується узагальнена інформація не по окремому показнику а зведена для всього підприємства. Такий підхід дозволить отримати значення легке для розуміння зацікавленим користувачам. Проте таке значення враховує низку коефіцієнтів.

3.3. Ознаки прояву перспектив банкрутства за показниками фінансової звітності в економічному аналізі

Криза дефолтів та нездатність підприємств виконувати свої боргові зобов'язання призводять до негативних тенденцій в динаміці фінансових результатів та фінансового стану підприємств, що в кінцевому рахунку формує стан активів та пасивів підприємства, а з іншого є залежною від тих самих показників. Сьогодні існує нагальна потреба у вивченні, вивченні та оцінці факторів, що визначають стан банкрутства суб'єктів господарювання та призводять до їх фінансової кризи. Стан банкрутства підприємства – це стан, при якому підприємство не може виконувати свої боргові зобов'язання через порушення обсягу та структури своїх активів та джерел їх формування [81, с.88].

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (стаття 1) від 14 травня 1992 № 2343-ХІІ банкрутство визнає господарським судом неможливість боржника відновити свою платоспроможність шляхом реорганізації та мирового врегулювання та погашення, визначених цим Законом, грошові вимоги кредиторів лише шляхом застосування процедури ліквідації [80].

Банкрутство є загальним явищем у сучасних ринкових відносинах і може відбутися на будь-якій стадії життєвого циклу суб'єкта господарювання.

Базилінська О.Я. [7] визначає такі види банкрутства:

- 1) необережне банкрутство є результатом неефективної діяльності

підприємств;

2) приховане банкрутство виникає у разі навмисного приховування факту стійкої фінансової неплатоспроможності підприємства та пов'язаного з цим надання недостовірної інформації кредиторам, державним органам, іншим зацікавленим сторонам;

3) навмисне банкрутство - це свідоме доведення компанії до стабільної фінансової неплатоспроможності;

4) фіктивне банкрутство - результат навмисного поширення компанією інформації про її фінансову неплатоспроможність для ухилення від сплати зобов'язань [7, с.200].

Ситуація банкрутства підприємств типова для економіки не тільки країн, що розвиваються, але і будь-якої з розвинених країн світу. Україна не є винятком. Щоб уникнути банкрутства або мінімізувати його негативний вплив на економіку підприємства та галузі загалом, доцільно постійно контролювати рівень платоспроможності на всіх рівнях управління та мати відповідний рівень нормативного регулювання неплатоспроможності.

Банкрутство є одним із загальних елементів ринкової економіки і служить механізмом контролю та діагностики стану суб'єкта господарювання. Існує об'єктивна необхідність вивчення перспектив банкрутства як на законодавчому рівні, так і в дослідженнях науковців. Розглянемо розуміння поняття банкрутства в існуючих нормативних актах та визначимо його основні характеристики відповідно до чинного законодавства. Деякі визначення банкрутства, які представлені в чинному законодавстві, наведені в табл. 3.3.

Поняття банкрутства характеризується різними його видами і, відповідно, має певні характеристики. Таким чином, відповідно до чинного законодавства наведено в таблиці 3.3 важливо виділити такі характеристики банкрутства:

- ✓ неможливість боржника відновити свою платоспроможність за встановленими процедурами (мирової угоди, санації та ін.);

- ✓ неплатоспроможність та доцільність застосування процедур ліквідації, визнаних судовими органами, відповідно до чинного законодавства;
- ✓ неспроможність підприємства своєчасно погасити грошові вимоги кредиторів;
- ✓ нездатність суб'єкта господарювання своєчасно розрахуватися за борговими зобов'язаннями (платежі до бюджету, банківські позики тощо).

Таблиця 3.3

Визначення відповідно до вітчизняного законодавства поняття
банкрутства

Джерело інформації (нормативно-законодавчий акт)	Визначення поняття
Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (Абзац четвертий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1258-VII від 13.05.2014)	визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури
Господарський Кодекс України (Частина третя статті 209 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2424-IV від 04.02.2005)	нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури
Методичні рекомендації НБУ щодо застосування комерційними банками Закону України "Про банкрутство" (п. 2, від 21.07.1994 р. № 23012/105)	неспроможність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності у встановлений строк задовольнити вимоги кредиторів, повернути кредити банку та забезпечити обов'язкові платежі до бюджету
Методичні рекомендації Центральної спілки споживчих товариств України з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств (розд. 2)	неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями

Неплатоспроможність підприємства залежить від його фінансового стану. Саме такими характеристиками фінансового стану підприємства є такі: рівень його ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості є ключем до рівня платоспроможності суб'єкта господарювання. Погіршення

фінансового стану значної частини підприємств вимагає оперативного реагування на негативну динаміку їх характеристик та своєчасного запобігання перспективам банкрутства. Важливо дослідити сучасні теоретичні підходи до розуміння ймовірності банкрутства, представлені сучасною теоретичною думкою (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Сучасні визначення та розуміння поняття «банкрутство» у науковій літературі

Автор, джерело інформації	Визначення поняття
Яблонська А.С.	одна з правових підстав для ліквідації підприємства, що виявляється у неможливості суб'єкта господарювання задовольнити у встановлений строк вимоги кредиторів та виконати зобов'язання перед бюджетом
Терещенко О.О.	пов'язані з відсутністю активів в ліквідній формі, нездатністю юридичної особи задовольнити у встановлений термін вимоги, пред'явлені до неї кредиторами, та виконати зобов'язання перед бюджетом
Пепа Т. В.	відмова громадянина чи компанії сплатити власний борг через відсутність коштів
Шморгун Н.П.	задокументована нездатність суб'єкта господарювання сплачувати свої зобов'язання та фінансувати свою поточну діяльність у зв'язку з нестачею коштів
Базилінська О.Я.	неможливість компанії сплатити свої борги та виконати зобов'язання перед бюджетом
Філімоненков О.С.	неможливість боржника, встановленого господарським судом, відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів, він здатний лише шляхом застосування процедури ліквідації

Відповідно до інформації в табл. 3.4 варто зазначити, що всі визначення базуються на існуючій правовій базі, що є цілком логічним та правильним. Однак важливо зауважити, що сучасні підходи є дещо

узагальненими, деякі визначення дублюються, а окремі з них є такі, що не враховують певні особливості функціонування підприємств.

Дослідження фінансових показників, на прикладі Приватного підприємства «Енергетик», дозволили визначити сфери їх використання та сформувані основні показники [81, с.37]. Сфери використання фінансових показників та ключові елементи, що використовуються для підвищення якості кредитного портфеля та мінімізації кредитних ризиків.

Уникнення банкрутства можливе за використання кредитних коштів. Основні показники, які використовуються в практичній діяльності при кредитуванні, групуються за такими напрямками:

- оцінка фінансового стану позичальника;
- оцінка фінансового стану юридичної особи боржника.

Для визначення платоспроможності позичальника використовують коефіцієнт проміжного покриття; коефіцієнт покриття (ліквідність третього ступеня); відношення необоротних активів до власного капіталу; показники прибутковості та обороту: рентабельність продажу за фінансовими результатами від операційної діяльності, рентабельність власного капіталу; прибутковість продажів за фінансовими результатами від звичайної діяльності; коефіцієнт оборотності оборотних активів; віддача активів від чистого доходу; коефіцієнт оборотності позичкового капіталу відповідно фінансовим результатам від звичайної діяльності.

З метою аналізу фінансового стану позичальника та оцінки платоспроможності клієнтів доцільно вивчити зарубіжний досвід на прикладі Франції та США. Міжнародний досвід використання показників кредитної оцінки представлений у табл. 3.5.

Сучасна ситуація, враховуючи процеси трансформації для наближення фінансової звітності до Міжнародних стандартів, суттєво обмежує та звужує можливості аналізу фінансового стану підприємства та оцінки ймовірності його банкрутства. Важливо зазначити, що загальна кількість показників фінансового стану суттєво зменшується, суттєво зменшується кількість

коефіцієнтів, сформованих відповідно до балансу підприємства, які оцінюють стан його активів та пасивів, а також ймовірність банкрутство.

Таблиця 3.5

Іноземний досвід визнання клієнта неплатоспроможним

Країна	Показники
США	коефіцієнт покриття, коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт залучень, прибутковість основної діяльності, показники оборотності капіталу, та ін.
Франція	використання обігових коштів, грошові потоки, іммобілізація активів, співвідношення результатів фінансової діяльності і складових капіталу й фінансових зобов'язань та ін.

Методику оцінки імовірності банкрутства і критеріїв прогнозування та і діагностики вивчали такі провідні вчені, як Е. Альтман, Г. Спрингейт, Р. Лис, А. Таффлер та ін. Поміж сучасних досліджень оцінки імовірності банкрутства з врахуванням міжнародного досвіду та оцінки його переваг і недоліків відомі роботи Горбачевської М.Р., Андрушко О.Б., Базилінської О.Я., Подольської В.О., Іваненко О.В., Рясних Є.Г., Шморгун Н.П., Шапурової О.О., Яріш О.В.

Найпоширенішими є такі моделі для оцінки імовірності банкрутства, а саме: модель Спрінгейта; Модель Сайфуліна-Кадикова; семифакторні, п'ятифакторні та двофакторні моделі Альтмана; коефіцієнт платоспроможності Дж. Конана та М. Голдера; окремі моделі В. Бівера, Д. Дюрана, О. Терещенка.

Для українських підприємств модель О. Терещенка найкраще підходить для аналізу ймовірності банкрутства. Він найбільше враховує галузеві особливості України та відображає фінансовий стан суб'єкта господарювання. Модель Е. Альтмана, Сайфуліна-Кадикова може бути використана на українських підприємствах, а також коефіцієнти У. Бобра. В

українській практиці широко використовуються такі моделі: Іркутська R-модель, модифікована модель Е. Альтмана, рейтингове число Р. Сайфуліна і Г. Кадикова, універсальна дискримінантна модель О.О. Терещенко, комплексний коефіцієнт О. Зайцевої [81, с.216].

Оскільки банкрутство – це неплатоспроможність підприємства, яку можна визначити за балансом підприємства (Звітом про фінансовий стан), вважаємо за необхідне виявити такі ознаки його прояву на рівні досліджуваного приватного підприємства «Енергетик»:

- нестабільна тенденція (різкі негативні) характеристики фінансової стійкості;
- погіршення якості розрахункової дисципліни;
- зниження ліквідності та платоспроможності;
- змінна (негативна) тенденція показників оборотності активів;
- нестабільна тенденція (різкий негативний) фінансовий результат;
- зниження рівня фінансової забезпеченості підприємства;
- зниження ефективності та результативності діяльності підприємства;
- зниження рівня конкурентоспроможності підприємства тощо.

Відповідно до зазначених ознак та напрямів прояву перспектив банкрутства за показниками фінансової звітності для приватного підприємства «Енергетик» доцільно визначити наступні факти:

- недотримання нормативних значень та бажаних тенденцій у ліквідності підприємства;
- невідповідність основним (нормативним) значенням показників фінансової стійкості;
- негативна інтенсивність динаміки фінансових коефіцієнтів;
- негативна динаміка характеристик балансової напруги підприємства;
- недотримання пропорцій успіху згідно з балансом підприємства;
- невідповідність взаємозв'язку і взаємозалежності темпів зростання характеристик балансової напруги та експлуатаційної безпеки тощо.

Висновки до розділу 3

На сьогоднішній день найпоширенішими методами фінансового аналізу є методи вертикального аналізу, який полягає у співвідношенні одного показника до іншого показника з однієї групи за той самий проміжок часу; горизонтальний аналіз, суть якого полягає у порівнянні кожного звіту з подібною позицією, але в попередні роки; коефіцієнтний аналіз, який спрямований на вивчення складу активів підприємства, правильності їх використання; аналіз тенденцій та факторний аналіз, що являє собою групу методів, що використовуються для зменшення кількості змінних та їх узагальнення.

При проведенні експертного оцінювання фінансової звітності доцільним є визначення ряду коефіцієнтів, які підтверджують дохідність фінансово-господарської діяльності, здатність погашати боргові зобов'язання, рівень використання активів та ін. Прибуткова господарська діяльність має важливе значення для суспільства, адже забезпечує податкові платежі, соціальні гарантії та інше.

Банкрутство є одним із загальних елементів ринкової економіки і служить механізмом контролю та діагностики стану суб'єкта господарювання. Існує об'єктивна необхідність вивчення перспектив банкрутства як на законодавчому рівні, так і в дослідженнях науковців. Поняття банкрутства характеризується різними його видами і, відповідно, має певні характеристики. Таким чином, відповідно до чинного законодавства наведено важливо виділити такі характеристики банкрутства: неможливість боржника відновити свою платоспроможність за встановленими процедурами (мирової угоди, санації та ін.); неплатоспроможність та доцільність застосування процедур ліквідації, визнаних судовими органами, відповідно до чинного законодавства; неспроможність підприємства своєчасно погасити грошові вимоги кредиторів; нездатність суб'єкта господарювання своєчасно розрахуватися за борговими зобов'язаннями (платежі до бюджету, банківські позики тощо).

ВИСНОВКИ

1. Організація, підготовка та подання фінансової звітності є завершальним етапом бухгалтерського процесу. Фінансова звітність підприємства складається з Балансу (звіту про фінансовий стан); Звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід); Звіту про рух грошових коштів; Звіту про власний капітал; Приміток до фінансової звітності. Правильно складена та підготовлена фінансова звітність стає корисною для внутрішніх та зовнішніх користувачів для прийняття ефективних управлінських та інших рішень. У цьому контексті послідовність етапів звітності підприємства відіграє вирішальну роль та передбачає ряд етапів: виявлення змін нормативних актів; проведення річної інвентаризації, перевірка показників періодичної та річної звітності; переоцінка оборотних та необоротних активів; перевірка узгодження витрат і доходів підприємства; перевірка даних синтетичного та аналітичного обліку, безпосереднє складання форм фінансової звітності; перевірка взаємоузгодженості показників річної фінансової звітності; затвердження звітності і її подання державним органам.
2. Економічна теорія, реагуючи на зміни потреб та інтересів економічних відносин, пояснюючи динаміку та характер подій, явищ та процесів соціально-економічного життя країни чи їх груп, є не лише методологічною основою ряду економічних дисциплін, а також теоретичною основою еволюції звітності. Меркантилізм, фізіократія, класична політична економія, маржиналізм, кейнсіанство, монетаризм виокремили об'єкти обігу та сформували підґрунтя їх відображення у фінансовій звітності в сучасному вигляді. У той же час сьогодні існує ряд економічних течій (інституціоналізм, гіперекономіка, нова інформаційна економіка тощо), що створюють гіпотетичний (перспективний) вплив на розвиток фінансової звітності: сукупність її

показників, форм і методів презентації тощо. Це підтверджується, наприклад, тим, що сучасні економічні теорії, трактуючи економічні відносини з нових позицій: інститути, підтримка рівноваги в природі, суть інформації тощо, окреслюють нові суспільні вимоги до даних бухгалтерського обліку, а отже, вказують на необхідність для подальшої реструктуризації сучасної фінансової звітності. Виокремлення та розвиток нових економічних теоретичних уявлень про практику господарської діяльності, а також зміни в соціальних відносинах стають рушійною силою пошуку можливих шляхів трансформації теперішньої фінансової звітності та реструктуризації її складових.

3. Вдосконалення вітчизняного законодавства в частині класифікації підприємств за видом на мікропідприємства, малі підприємства, середні та великі створює умови індивідуального підходу до фінансової звітності для кожної групи. Для розподілу визначено показники на дату складання річної фінансової звітності, а саме балансова вартість, чистий дохід від реалізації продукції і середня кількість працівників. Це дозволяє звільнити певні категорії фірм від окремих вимог щодо звітності. Загальний принцип такий: чим менша компанія, тим менше вона повинна враховувати та розкривати показники своєї фінансово-господарської діяльності. Тобто малий бізнес звільняється від обов'язку подавати ті самі звіти, що й великі.
4. Збільшення кількості процедур, методів, інструментальних засобів, що застосовуються з метою захищеності господарської діяльності, обумовлено використанням сучасних експертних технологій. Експертне дослідження підприємств. Можливість проведення експертизи забезпечує оцінку ефективності заходів захисту та підготовку обґрунтованих висновків для прийняття відповідних рішень як органами державного контролю, судовими органами так і суб'єктами господарювання, які потребують всебічного вивчення

причин та умов, в яких відбувається економічне зловживання чи порушення.

5. Фальсифікація фінансової звітності завдає значних збитків усім учасникам ринкових відносин, які приймають управлінські рішення на її основі, та сприяє вчиненню різних економічних злочинів. Розуміння природи навмисних та ненавмисних спотворень, завуальованості та фальсифікації дозволяє підвищити ефективність економічної експертизи фінансової звітності. Напрямки пошуку спотворених показників звітності, сумнівних бухгалтерських записів визначаються процесом дослідження виникнення цих записів, як фактів господарської діяльності та даних звітності, в яких найважливішу роль відіграє їх взаємозв'язок та взаємозалежність.
6. Проведення економічної експертизи фінансової звітності відбувається у декілька етапів. На першому етапі відбувається експрес огляд фінансової звітності з метою отримання оцінки фінансового стану, динаміки показників та виявлення візуальних неточностей. На другому етапі відбувається комплексний огляд фінансової звітності дозволить економісту-експерту відстежувати обороти дебету та кредиту відповідних рахунків та складати уявлення про характер, обсяг та значення окремих операцій. На третьому етапі відбувається роздроблення фінансової звітності за елементами і групами аж до дослідження інформації на рахунках. Відбувається зворотній процес до складання звітності. На четвертому етапі відбувається визначення господарських операцій з порушенням які і стану об'єктами експертизи. П'ятий етап передбачає перевірку правильності відображення в бухгалтерському обліку всіх господарських операцій, обґрунтованості їх повноти, надійності та точності. На шостому етапі відбувається перевірка правильності узагальнення та групування даних бухгалтерського обліку та їх передача до бухгалтерських реєстрів.

Заключний етап передбачає складання висновку про проведену перевірку експерта-економіста.

7. На сучасному етапі на фоні глобалізаційних процесів та в умовах ринкової економіки проблема шахрайства, пов'язаного з фінансовою звітністю, набула принципово нового характеру. Ця проблема призводить до надзвичайно великих втрат і вимагає заходів щодо запобігання шахрайству та його своєчасного виявлення. Одним із проявів шахрайства у фінансовій звітності є фальсифікація. Фальсифікація фінансової звітності - це навмисне викривлення або спотворення інформації у фінансовій звітності з метою обману зовнішніх або внутрішніх користувачів. Існують умови, які можуть створити сприятливі умови для шахрайства, наприклад, неефективне управління суб'єктом; високі стимули для досягнення певних фінансових результатів; складність норм та чинного законодавства; нереальні бюджетні цілі для досягнення персоналом; не внутрішній контроль, особливо під час організаційних змін. Виявлення причин невірної інформації сприятиме швидкому усуненню помилок і загалом покращенню ефективності господарської діяльності.
8. Фінансовий аналіз відіграє важливу роль в експертному дослідженні фінансової звітності підприємства. На основі даних, отриманих в результаті фінансового аналізу, менеджери обирають економічну політику, стратегію розвитку, цілі та завдання організації. Використовуючи різні методи оцінки та аналізу фінансового стану підприємства, можна сформулювати інформацію про причини змін показників, дізнатися про сильні та слабкі сторони підприємства. Кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан компанії-партнера, щоб мінімізувати свої ризики щодо позик та внесків, тому для них важливим є отримання правдивої, об'єктивної та своєчасної інформації. Для постачальників також важливі результати фінансової звітності з метою отримання інформації про платоспроможність

- підприємства. З розвитком ринкової економіки необхідними процедурами є систематичний моніторинг та аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання ґрунтуючись на основі об'єктивних критеріїв оцінки фінансового стану підприємства. Найпоширенішими методами фінансового аналізу є методи вертикального аналізу, який полягає у співвідношенні одного показника до іншого з однієї групи за той самий проміжок часу; горизонтальний аналіз, суть якого полягає у порівнянні кожного звіту з подібною позицією, але в попередні роки; коефіцієнтний аналіз, який спрямований на вивчення складу активів підприємства, правильності їх використання; аналіз тенденцій та факторний аналіз, що являє собою групу методів, що використовуються для зменшення кількості змінних та їх узагальнення.
9. Вітчизняні підприємства характеризуються різним рівнем поточного фінансового стану. Об'єктивні закони ринкової економіки змушують вітчизняні підприємства постійно шукати нові ефективні методи, принципи та важелі фінансово-господарської діяльності. Динамічний розвиток ринку, посилення конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках вимагають від сучасних підприємств здійснення заходів щодо підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності, забезпечення його гнучкості та динамічності у взаємодії із зовнішнім середовищем. Серед усіх методів важливе місце належить механізму аналізу фінансової звітності вітчизняних підприємств.
10. Вивчення показників (фінансових коефіцієнтів) з точки зору моделей, що використовуються у вітчизняній та зарубіжній практиці оцінки ймовірності банкрутства, дозволило відзначити, що майже в кожній моделі використовуються такі показники: чистий прибуток (збиток), дохід (виручка) від реалізації, запозичений капітал (зобов'язання), активи, власний капітал, витрати та ін. Використання цих показників визначає формування сфер аналітичних ознак для оцінки перспектив банкрутства. Такий підхід, який формується на основі оцінки

ймовірності банкрутства, дозволить здійснювати оперативний контроль оцінки платоспроможності суб'єктів господарювання, стану фінансової стійкості, оцінки кредитоспроможності клієнтів, аналізу фінансового стану малого та середнього бізнесу. Аналіз ознак банкрутства, згідно з фінансовою звітністю, відповідно до потреб економічного аналізу, дозволить підвищити якість управлінських рішень, їх ефективність та обґрунтованість відповідно до відновлення платоспроможності та створить умови мінімізувати загрозу її втрати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Leuz C. IAS versus U.S. GAAP: Information Asymmetry-based Evidence from Germany's New Market // *Journal of Accounting Research*. 2003. № 41. P. 427–445.
2. Reizinger-Ducsai A. Bankruptcy prediction and financial statements. the reliability of a financial statement for the purpose of modeling. *Research Papers of the Wroclaw University of Economics. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wroclawiu*. 2016. Issue 441. P. 202-213.
3. Xiaohua F. L. Yutao, X. Baohua, Z. Wenjun. Financial Statement Comparability and Debt Contracting: Evidence from the Syndicated Loan Market. *Accounting Horizons*. Jun. 2016. Vol. 30, Issue 2. P. 277-303.
4. Алиев И.А. Концептуальные основы общей теории судебной экспертизы / И.А. Алиев, Т.В. Аверьянова. Баку : Гянджлик, 1992. 192 с.
5. Анализ финансового состояния. Основные проблемы финансового анализа
URL:http://afdanalyse.ru/publ/method_fin_analiza/osnovnye_problemy_finansovogo_analiza_v_rossii/9-1-0-135
6. Андреев И.Д. Научная теория и методы познания / И.Д. Андреев. М. : «Знание», 1975. 64 с.
7. Базілінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2009. 328 с.
8. Бакаев А. С. Годовая бухгалтерская отчетность коммерческой организации. М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 2001. URL: <http://finbuh.ru/text/87063-5.html>
9. Бакиев А.А. Аудит мошенничества. Теория и практика управленческого учета. 2009. Режим доступа: http://gaap.ru/articles/audit_moshennichestva/

- 10.Баланс-клуб: Удосконалено закон про бухоблік: аналіз змін. URL: <https://balance.ua/ua/news/all/post/usovershenstvovan-zakon-o-buhuchete-analiz-izmeneniy/>
- 11.Бандурка А.М. Основы судебной бухгалтерии: Учеб. для вузов / А.М. Бандурка, В.А. Лукин, В.Д. Поникаров; Нац. ун-т внутр. дел. Х., 2002. 328 с.
- 12.Бедзай О. В. Трансформація фінансової звітності та її вплив на методику аналізу ліквідності балансу. Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Економічна. 2014. Вип. 44. С. 86-89.
- 13.Бондарева Т. Г., Нагавичко І. П. Роль аналізу фінансової звітності для перспективного планування діяльності підприємств. Вісник Національного університету водного господарства та природо-користування. Економічні науки. 2016. Вип. 2. С. 20-28.
- 14.Брюханов Л.Ю. Искажения в финансовой отчетности: как выявить мошенничество. Финансовый директор. 2006. № 6. С. 30–37.
- 15.Брюханов Л.Ю. Риск фальсификации финансовой отчетности: Классификация и описание факторов и моделирование. Вестник ТГУ. № 11 (55). 2007. С. 30–37.
- 16.Будник Л.А. Економічна експертиза маркетингової стратегії підприємства. Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Мукачево, 2017. С. 81–83.
- 17.Бутинець Ф. Ф. Стандарти аудиту, надання впевненості та етики Міжнародної федерації бухгалтерів: тести. Житомир: ПП «Рута», 2006. 208 с.
- 18.Бутинець Ф.Ф., Бутинець Т. А. Господарський контроль як наука і система знань. Міжнародний збірник наукових праць. 2011. Вип. 3(21). С. 14-27.
- 19.Бухгалтерський облік: концептуальні основи теорії. Навчально-практичний посібник / Під заг. ред. В.В.Сопко. Київ : ТОВ

- “Видавничий дім “Професіонал”, 2004. 180 с.
20. Бухгалтерський облік: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Л.Г. Ловінська, Л.В. Жилкіна, О.М. Голенко та ін. Київ : КНЕУ, 2002. 370 с.
21. Винберг А.И. Насущные вопросы теории и практики судебной экспертизы. Советское государство и право. 1961. № 6 С. 74-82.
22. Власова Т.В. Социальная экспертиза : уч. пособ. / Т.В. Власова, М.Д. Сущинская. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ. 2009. 152 с.
23. Всесвітній огляд економічних злочинів: «PwC Україна» 16 с. Режим доступу: https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/assets/gecs_ukraine_ua.pdf
24. Головка В. Еволюція бухгалтерської звітності в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2009. № 110. С. 12-14.
25. Голубнича Г.П. Звітність підприємства: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 563 с.
26. Гомберг Л.И. Значение контроля. Счетоводство. 1897. № 21-22. С. 219-222.
27. Господарський Кодекс України № 436 IV від 16 січня 2003 року URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/paran1453#n1453>
28. Гринчишин Я. М. Роль галузевої фінансової звітності у задоволенні потреб зовнішніх користувачів. Облік і фінанси АПК. 2012. № 1. С. 35-39.
29. Давидов Г.М., Шалімова Н.С. Звітність підприємств: Навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 623 с.
30. Демиденко С. Л. Методичні підходи до стратегічного аналізу показників фінансової звітності. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2015. Вип. 27. С. 218-225.

31. Джерард М. Зак. Справедливая отчетность – соблазны манипулирования отчетностью. Новые глобальные риски и методы их выявления. Пер. с англ. М. : Маросейка, 2011. 230 с.
32. Директива 2013/34/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 року «Про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані звіти деяких видів підприємств, що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директив Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU13169.html . Назва з екрану.
33. Доведення від супротивного. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Доведення_від_супротивного. Назва з екрану.
34. Євсєєва О.О. Облікова політика та її складові елементи / О.О. Євсєєва // Економічний простір. Збірник наукових праць. № 105. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2016. С. 67–77.
35. Жук В. М. Генезис інституційних запитів до обліку в умовах його реформування. Міжнародний збірник наукових праць «Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу», 2007. Випуск 3(9). С. 85-93.
36. Жураковська І. В. Відображення складових інтелектуального капіталу у звітності підприємств України. Облік і фінанси. 2014. № 1(63). С. 13-19.
37. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні (16 липня 1999 року № N 996-XIV, із змінами та доповненнями). URL : http://kodeksy.com.ua/pro_buhgalters_kij_oblik_ta_finansovu_zvitnist.htm.
38. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні (16 липня 1999 року № N 996-XIV, із змінами та доповненнями від 05.10.2017 року, що вступають в дію з 2018 року). URL : https://urist-ua.net/закони/про_бухгалтерський_облік/

39. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.11 р. № 2939-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T112939.html .
Назва з екрану.
40. Закон України від 05.10.2017 № 2164-VIII «Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" щодо удосконалення деяких положень». URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2164-19> .
41. Звітність підприємства: підручник / [М.І. Бондар, Ю.А. Верига, М. М. Орищенко та ін.]. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 570 с.
42. Зигрій О. Удосконалення методики аналізу показників бухгалтерської фінансової звітності підприємств. Економічний аналіз. 2013. Т. 12(4). С. 208-210.
43. Івахненко С. П. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Потенційні переваги і реальні проблеми. Бухгалтерський облік і аудит. 2011. № 2. С. 56–62.
44. Кеворкова Ж.А. Экономическая экспертиза. Курс лекцій: Учебное пособие. М. «Проспект», 2017. 253 с.
45. Корягін М. В., Куцик П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2016. 276 с.
46. Кулинич М. Б., Коваль Н. І. Удосконалення методики складання та аналізу фінансової звітності підприємств. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Випуск № 6. 2016. С. 367–372.
47. Кундря-Висоцька О.П. Організація обліку : Навчальний посібник / О.П.Кундря-Висоцька. К. : Альтера, 2007. 223 с.
48. Лишиленко О.В. Бухгалтерський управлінський облік : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 254 с.
49. Лімська декларація керівних принципів контролю. Офіційний вебпортал «Верховна Рада України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/604_001

- 50.Макконнелл К.Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : в 2 т. / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю ; Пер. с англ. М., 1992.
- 51.Мальшкин А. И. Финансовая отчетность предприятия: Международные и национальные стандарты .Киев-Львов, 2009.280 с.
- 52.Мельник З.Ю Викривлення інформації у звітності: помилки та фальсифікація. Науковий вісник Херсонського державного університету. № 10 (Ч. 3). 2015. С. 190-194
53. Меркантилізм. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Меркантилізм>
54. Мельничук І. В. Мужевич Н. В. Проблемні аспекти оцінки й обліку інвестиційно-інноваційних проєктів та програм / І. В. Мельничук, Н. В. Мужевич // Галицький економічний вісник. – Тернопіль, 2018. – № 2. – С. 129-139, URL : http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/27924/2/GEB_2019v56n1_Melnychuk_I-Problems_of_evaluation_123-130.pdf.
55. Мельничук І. В. Мужевич Н. В. Облік фінансового забезпечення відтворення основних засобів будівельних підприємств / І. В. Мельничук, Н. В. Мужевич // Галицький економічний вісник. – Тернопіль, 2019. – № 1. – С. 123-130, URL : http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/27888/2/GEB_2018v55n2_Melnuchyk_I-Accounting_of_financial_129-139.pdf
56. Мужевич Н. В. Організація обліку фінансових результатів діяльності підприємства / Н. В. Мужевич // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль, 22 травня 2020 р Том 1.). – 234 с. – С. 64-66
57. Мізякіна Н. О. Аналіз міжнародних стандартів аудиту фінансової звітності щодо виявлення помилок. Економіка та держава. 2015. № 7. С. 82-86.
- 58.МСФЗ. Як добитися прозорості і ефективності. URL: <http://www.intalev.ua/index.php?id=22572>

59. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.help/law/73/>.
60. Національні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі. URL : <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/natsstandarti-buhobliku-v-derzhavnomu-sektori/> . Назва з екрану.
61. Національні стандарти бухгалтерського обліку і звітності. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000099.html . Назва з екрану.
62. Новий тлумачний словник української мови (у 3 т.) / Уклад. Яремко В. В., Сліпущко О. М., 2-ге вид., випр. КИЇВ : АКОНІТ, 2008. . Т.3. КИЇВ : АКОНІТ, 2008. 862 .
63. Озеран А. В. Аналіз корисності інформації фінансової звітності для прийняття управлінських рішень. Молодий вчений. 2015. № 2(2). С. 200-204.
64. Озеран А. В. Дослідження еволюції бухгалтерської (фінансової) звітності на теренах сучасної України. Формування ринкової економіки : збірник наук. Праць. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», 2012. № 28. С. 443–451.
65. Організація бухгалтерського обліку. Навч. посіб. / Ю.Д. Чацкіс, Е.С. Геєр, О.А. Наумчук, І.О. Власова. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 564 с.
66. Організація бухгалтерського обліку: Навчальний посібник / За редакцією В.С. Леня. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 696 с.
67. Облік і податки : від епохи Цибуліно до реалій сьогодення : підручник / за заг. ред. В. М. Панасюк. Тернопіль : Економічна думка, 2020. - 240с.
68. Панасюк В. М. Мельничук І. В., Мужевич Н. В. Бухгалтерський облік [Електронний ресурс] : навч. посібник. Тернопіль : ТНЕУ. 2020. 330 с.

69. Панасюк В. М., Ковальчук Є. К., Мельничук І. В., Мужевич Н. В. Бухгалтерський облік: від знань до компетентностей: навчальний посібник для дистанційного навчання. – Тернопіль : [б. в.], 2020. – 363 с.
70. Панасюк В. М., Саченко С. І., Черешнюк О.М. Особливості внутрішнього аудиту реалізації послуг готельного господарства. Економіка та суспільство, 2017. № 10. С. 803-810.
71. Панасюк В.М. Аналітичне забезпечення маркетингової програми фінансової установи. Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал, 2019, № 30. С. 154-161.
72. Панасюк В.М. Механізм та інструменти удосконалення модернізації соціальної інфраструктури регіону. Причорноморські економічні студії, 2019. Вип 45. С. 27-37.
73. Пепа Т.В., Федорова В. О. Управління фінансовою санацією підприємств : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 440 с.
74. Переоцінка основних засобів: чи обов'язково потрібно робити та як саме. електронне видання «Бухгалтер&закон» URL: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/ BZ009116.
75. Петренко Н.І. Методика аудиту фінансової звітності та шляхи її удосконалення. Вісник ЖДТУ. № 1 (51). С. 121–127.
76. Петрук О. М., Мізякіна Н. О. Аудит фінансової звітності підприємств в аспекті аналізу ефективності використання ресурсів. Ефективна економіка. 2015. № 1.
77. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» від 25.02.2000, № 39. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>.
78. Попко Є. Ю. Фундаментальні аспекти вибору оцінки в бухгалтерському обліку. Ефективна економіка. 2013. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2117&p=1>

- 79.Постанова «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» № 419 від 28.02.2000 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-%D0%BF>.
- 80.Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : закон України № 2343-ХІІ від 14 травня 1992 року URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
- 81.Рзаєв Г.І. Фінансова звітність підприємств: аналітичні можливості та перспективи використання : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори – 2006», 2015. 224 с.
- 82.Рзаєва Т.Г., Рзаєв Г. І. Аналітичне обґрунтування напрямів дослідження економічної безпеки підприємств : монографія. П.П. Антонюк. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня РУТА», 2016. 240 с.
- 83.Розміщення (комбінаторика). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розміщення_\(комбінаторика\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розміщення_(комбінаторика)). Назва з екрану.
- 84.Рубейкін В. А. Призначення та зміст фінансової звітності. Ефективна економіка.2015.№ 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4403>
- 85.Садовська І.Б., Божидарнік Т.В., Нагірська К.Є. Бухгалтерський облік: навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 688 с.
- 86.Сардарова Б. Манипулирование финансовой отчетностью – схемы и способы выявления. Электронный практический журнал «Финансовый директор». 2009. 19 ноября. URL: <https://fd.ru/articles/37006-manipulirovanie-finansovoy-otchetnostyu--shemy-i--sposoby-vyuavleniya?ustp=W>
- 87.Саченко С. І., Черешнюк О. М. Економічна експертиза взаємовідносин підприємства з споживачами. Приазовський економічний вісник. 2017. № 2. С. 159-163.
- 88.Слободян Н. Г., Безверуха М. В., Пушкарьова М. В. Аналіз фінансової

- звітності: управлінський аспект. Міжнародний науковий журнал. 2016. № 5(3). С. 67-71.
- 89.Смірнова О. М., Стадник М. В. Фінансова звітність: історичний аспект розвитку та сучасні орієнтири. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 2. Тернопіль : Крок, 2014. С. 116-119.
- 90.Соколов Я. В. Очерки по истории бухгалтерского учета. Москва : Финансы и статистика, 1991. 400 с.
- 91.Соломатин Д. Я. История развития бухгалтерской отчетности в России. Современный бухучет. 2004. № 4. С. 40-46.
- 92.Теорія бухгалтерського обліку: монографія / [М. Добія, Ш. Сандер, Р Матезіч та ін.]; за ред. Л. В. Нападовської. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 735 с.
- 93.Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 412 с.
- 94.Трансформація економічної сутності фальсифікації в бухгалтерському обліку в сучасних умовах господарювання. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2016. № 5 (27). С. 124–128.
- 95.Федоронько Н. І. Методи фінансового аналізу консолідованої фінансової звітності. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2015. № 4. С. 337-341.
- 96.Філімоненков О.С. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2004. 328 с.
- 97.Чалая Г. О. Проблема походження звітності. Наука і правоохорона. 2013. № 3(21). С. 223-229.
- 98.Чорнуцький С. П. Внутрішній контроль: оцінка стану. Фінансовий контроль.2007.№ 4(39).
- 99.Шморгун Н.П., Головка І. В. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Київ : ЦНЛ, 2006. 528 с.
100. Яблонська А.С. Діяльність арбітражних керуючих: нормативне

врегулювання та необхідність законодавчого вдосконалення. URL:
<http://old.minjust.gov.ua/4793>.